

PIEPTENI DIN CORN ȘI OS DIN SECOLELE IV A.CHR.–I P.CHR.,
DE LA DUNĂREA DE JOS*

ANCA GANCIU

Pieptenii-pandantivi din corn și os sunt apariții rare în inventarul arheologic al așezărilor și necropolelor geto-dacice. Din punct de vedere morfologic au fost diferențiate trei tipuri care pot fi datate între secolele IV a.Chr.–I p. Chr. Primele două tipuri sunt producții locale. Unele probleme de datare și încadrare culturală apar în legătură cu tipul III.

Pieptenii din corn și os care pot fi datați în epoca Latène reprezintă o categorie de obiecte de podoabă și toaletă mai puțin cunoscută în literatura de specialitate de la noi. Această situație ar putea fi explicată prin faptul că sunt piese rare, unele din ele aflate în stare fragmentară. În schimb sunt bine cunoscute piese provenite din descoperiri datate în perioade mai recente, din România, Bulgaria, Serbia, Croația, Cehia, Slovacia și Germania¹.

În România, până la această dată, singurele preocupări pentru această categorie de obiecte de epocă Latène sunt cele ale lui C. Beldiman, care a publicat un articol despre două exemplare din corn de la Sighișoara – „Dealul Viilor” jud. Mureș (nr. cat. 27) și Sânsimion jud. Mureș (nr. cat. 26), împreună cu un catalog preliminar cu descoperiri mai vechi din Dacia preromană². Cu această ocazie autorul propune o primă clasificare și încadrare cronologică a celor două piese publicate. În același catalog este menționată prezența unui pieptene din os într-un bordei din așezarea de la Vlădiceasca³ datat în sec. III a.Chr.

Prima descoperire din această serie care poate fi datată în intervalul cronologic cuprins între sec. IV–I a.Chr. și, eventual, sec. I p.Chr., provine de la Ocna Sibiului, jud. Sibiu (nr. cat. 8) și este publicată în lucrarea lui V. Pârvan,

* Desenele, atât cele inedite, cât și cele preluate după diferiți autori, au fost făcute de către Cristina Georgescu de la Institutul de Arheologie .

¹ *Goldhelm, Schwert und Silberschätze, Reichtümer aus 6000 Jahren rumänischer Vergangenheit*, Frankfurt am Main, 1994, p. 205, nr. 80.18; M. Ignat, *Dacii liberi din Moldova – Contribuții arheologice – Necropolele de la Podeni și Zvorâștea*, Iași, 1999, p. 120 (cu bibliografie); J. Mladenova, *Arheologija Sofia* 3, 1961, 4, p. 46–50, (cu bibliografie); G. Tabakova-Čanova, L. Getov, *Arheologija Sofia* 9, 1969, 4, p. 36, fig. 20; S. Thomas, *AFB* 8, 1960; S. Petković, *Starinar* 49, 1998, p. 215–228, fig. 1, 2.

² C. Beldiman, *SCIVA* 41, 1990, 1, p. 111–113, fig. 1–2.

³ *Ibidem*, p. 111 și nota 1 unde este menționată descoperirea unui pieptene din os într-o groapă de cult; D. Șerbănescu, *Contribuții arheologice la civilizația geto-dacilor din centrul Câmpiei Române*, teză doctorat, 1998, p. 66, menționează descoperirea piesei, dar într-un bordei.

„Getica”. Cu această ocazie autorul propune datarea acesteia în epoca Latène și discută despre unele piese din bronz de forme diferite, găsite în mediul celtic⁴. O parte din descoperirile de la Poiana, com. Nicorești, jud. Galați (nr. cat. **9, 11, 14, 23–24, 31**) precum și cele de la Sighișoara – „Wietenberg” din anii 1902–1904 (nr. cat. **28–30**)⁵ au fost publicate sumar. Încadrarea cronologică a pieselor în epoca Latène s-a făcut pe baza contextului stratigrafic în care au fost găsite și prin analogie cu unele descoperiri din mediul celtic cunoscute la acea vreme apărute în lucrarea monumentală semnată de J. Déchelette⁶. Descoperirile mai recente (nr. cat. **2–8, 15–16, 18–22, 26–27**) au fost datate de către autori în acest interval cronologic pe baza condițiilor stratigrafice în care au fost găsite fără a face obiectul unor discuții mai ample. Piesele în discuție nu sunt spectaculoase și nu oferă indicii cronologice foarte sigure. Articolul de față se dorește a fi un prim pas în punerea în circulație a acestei categorii de inventar arheologic.

Obiectele din corn și os încadrate în categoria pieptenilor, sunt lucrate dintr-o placă din corn sau os de formă trapezoidală sau semicirculară. În unele cazuri, piesele au la partea superioară un mâner perforat (**tipul I**, fig. 1/1–7, 9; fig. 2–5). Potrivit condițiilor de descoperire, se pare că acestea sunt formele cele mai vechi. Dimensiunile reduse ale pieselor ne determină să le considerăm ca fiind obiecte cu rol ornamental, fiind utilizate ca podoabe de cap sau pandantivi, ipoteză avansată și de M. Ignat⁷. Pentru aceeași utilitate pledează și A.D. Alexandrescu, plecând însă de la decorul uneori bogat care apare pe una sau pe ambele fețe (un singur caz la Zimnicea) ale pieptenilor descoperiți în necropola de la Zimnicea, jud. Teleorman⁸. Credem că prezența pieptenilor în mormintele de la Zimnicea, atribuite de autoare, pe baza inventarului funerar, unor femei sau adolescente, la care se adaugă mormântul, probabil de copil, din necropola de la Stelnica – „Grădiștea Mare”⁹, jud. Ialomița, este un argument în plus pentru folosirea acestor piese ca obiecte de podoabă și nu de toaletă. Suntem de părere că este necesară precizarea că mânerul perforat și decorul uneori bogat care apare pe piesele de tip I, nu sunt argumente suficiente pentru a le considera obiecte de podoabă, la acestea trebuie adăugată dimensiunea redusă a pieptenilor de tip I și prezența lor în morminte atribuite pe baza inventarului funerar unor persoane de sex feminin în cele două necropole menționate mai sus.

Pieptenii încadrați în tipul **II** (fig. 6/1, 2; fig. 7–8) au dimensiuni mai mari decât descoperirile de tip I. Sunt lucrați dintr-o singură placă de corn, nu mai este prezent mânerul de formă aproximativ trapezoidală, iar repertoriul ornamental este mult mai sărac decât în cazul tipului I. Plecând de la dimensiunile considerabil mai

⁴ V. Pârvan, *Getica. O protoistorie a Daciei*, București, 1926, p. 529, fig. 365.

⁵ K. Horedt, C. Seraphin, *Die prähistorische Ansiedlung auf dem Wietenberg bei Sighișoara–Schässburg*, Bonn, 1971, p. 44, pl. 64/35, 36, 38

⁶ J. Déchelette, *Manuel d'archéologie préhistorique, celtique et gallo-romaine*, II, 1914, 3, p. 1 102, fig. 455, p. 1 249–1 250, fig. 533/5–10.

⁷ Ignat, *op. cit.*, p. 120.

⁸ A.D. Alexandrescu, *Dacia N.S.* 24, 1980, p. 52

⁹ Informație dr. N. Conovici.

mari ale pieselor de tip II, nu excludem posibilitatea ca acestea să fi avut și un scop utilitar. În cazul pieselor de acest tip perforația apare în partea superioară a corpului¹⁰. Nu este exclusă existența la nord de Dunăre, a unor piepteni pentru toaletă din lemn sau corn, asemănători celor din așezarea de la Elizavetovka, unde se datează în sec. IV–III a.Chr. (Rusia)¹¹. Un exemplu posibil ar putea fi dat de piesa fragmentară de la Delnița, jud. Harghita (nr. cat. 22), de tip neprecizat. Latura dreaptă care se păstrează ar putea indica posibilitatea ca acesta să fi avut două rânduri de dinți dispuși bilateral. Piesa provine dintr-o descoperire întâmplătoare însă în zonă au fost semnalate și fragmente ceramice datate în sec. I a.Chr.

TIPOLOGIA FORMELOR

Un element definitoriu pentru încadrarea tipologică a pieselor o constituie prezența sau absența mânerului profilat. În funcție de acesta am clasificat pieptenii în trei tipuri: I) piepteni cu mâner, II) piepteni fără mâner și tipul III) care este reprezentat printr-o singură piesă ajurată, fără analogii în spațiul getic.

I) Piepteni cu mâner

Mânerul are formă aproximativ trapezoidală sau cu lobi într-un singur caz și este perforat în partea superioară sau la limita dintre mâner și corp. Diferențierile date de dimensiunile și forma mânerului nu au fost luate în considerare atunci când s-a încercat încadrarea pieselor într-una din variante. Prezența mânerului cu lobi în cazul descoperirii de la Poiana a impus încadrarea acesteia în varianta Ib.

Corpul poate avea formă aproximativ dreptunghiulară, trapezoidală, triunghiulară sau semicirculară. Forma umerilor și a corpului pieselor diferă, astfel încât încadrarea tipologică s-a făcut pe forme generale. Sunt piepteni cu dimensiuni cuprinse între 3,5–5,5 cm înălțime și 2,5–5 cm lățime; dinții reprezintă aproape jumătate din suprafața corpului.

Ia. Piepteni cu mâner trapezoidal. Este forma cu cea mai largă răspândire.

Ia1. Piepteni cu proeminențe pe laturile corpului. Apar la Bâzdâna, jud. Olt (fig. 1/1), Ocna Sibiului (fig. 1/2), Zimnicea (fig. 1/3, 4, 5) și Davideni, jud. Neamț (fig. 1/9). Proeminențele sunt dispuse sub umeri, dar pot să apară și pe mâner, mai mult sau mai puțin aplatizate. Un caz aparte este cel de la Zimnicea (fig. 1/5), unde proeminențele fac trecerea de la umeri la corp. La Davideni proeminențele apar pe corp și pe mâner, rezultând un mâner treflat (fig. 1/9).

¹⁰ Cu excepția unei piese de la Sighișoara – „Wietenberg” (nr. cat. 28) pentru care avem doar o fotografie neclară după care a fost realizat desenul și în care nu se vede perforația și Poiana (nr. cat. 14), desenele au fost realizate după piese (nr. cat. 23, 29–30), au fost preluate după diverși autori (nr. cat. 22, 24, 26), pentru piesa de la Popești am avut o schiță oferită cu amabilitate de dr. A. Stoia, pentru pieptănul de la Bâzdâna am avut o schiță oferită de dr. V.V. Zirra, iar pentru descoperirea de la Sighișoara – „Dealul Viilor” am avut un desen pus la dispoziție cu amabilitate de către dr. R. Harhoiu.

¹¹ K. K. Marčenko, V. G. Žitnikov, V. P. Kopylov, *Elizavetovskoe gorodišče na Donu/Die Siedlung Elizavetovka am Don*, Moscova, 2000, pl. 71/116.1, p. 63.

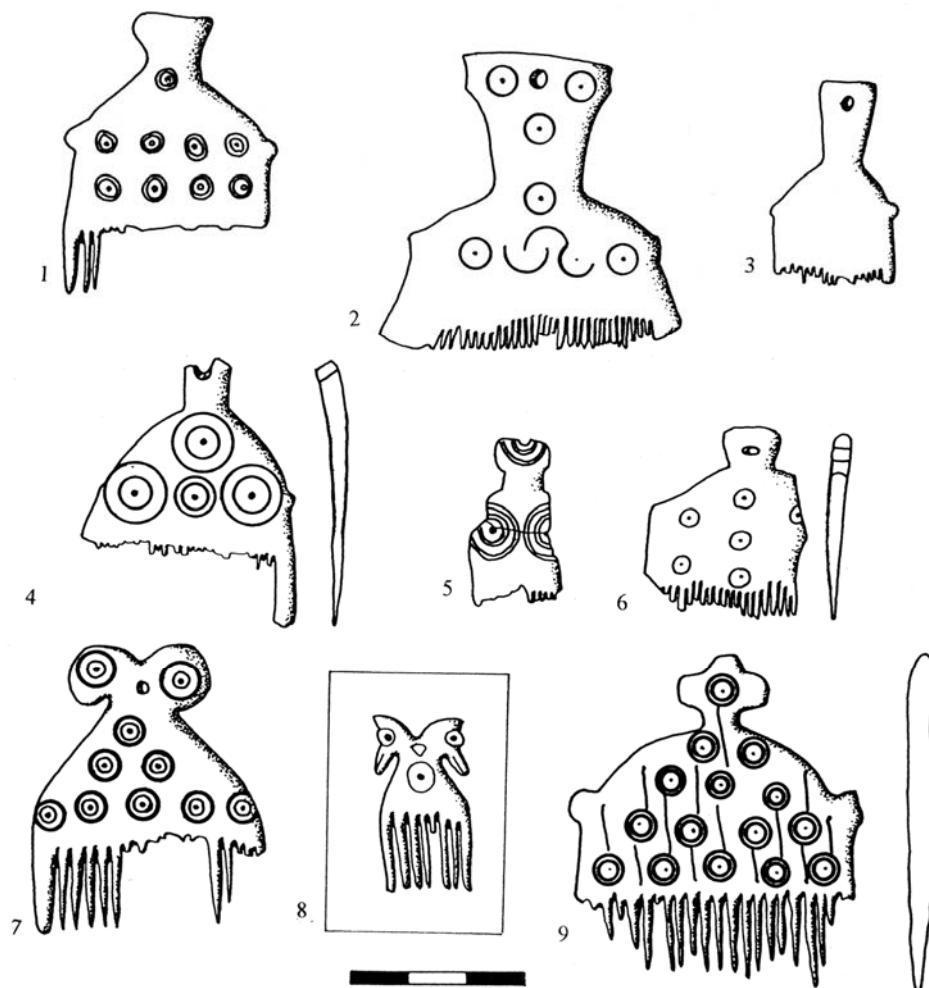

Fig. 1. Piepteni din corn și os: 1 Bâzdâna (după schiță V.V. Zirra); 2 Ocna Sibiului (după V. Pârvan); 3–6 Zimnicea (după A.D. Alexandrescu); 7 Poiana (după R. și Ecaterina Vulpe); 8 Starje Kiiški (după A.I. Meliukova, no scale); 9 Davideni (după I. Mitrea).

Decorul. Cu excepția unui pieptene de la Zimnicea (fig. 1/3) care este nedecorat, piesele încadrate în această variantă sunt ornamentate pe una sau pe ambele fețe, cu cercuri simple, grupe de cercuri concentrice sau cu decor mixt. Cercurile sunt dispuse pe toată suprafața corpului. La Bâzdâna apar șiruri orizontale constând din opt grupe formate din câte două cercuri concentrice cu punct și unul în jurul perforației, incizate neregulat (fig. 1/1); la Ocna Sibiului sunt șase cercuri simple cu punct, dispuse pe toată suprafața piesei, în asociație cu trei semicercuri cu punct (fig. 1/2); la Zimnicea, pe o piesă apar patru grupe formate din câte două cercuri concentrice cu punct (fig. 1/4), iar un alt exemplar este ornamentat cu șase cercuri simple cu punct, dispuse pe verticală (fig. 1/5). La Davideni

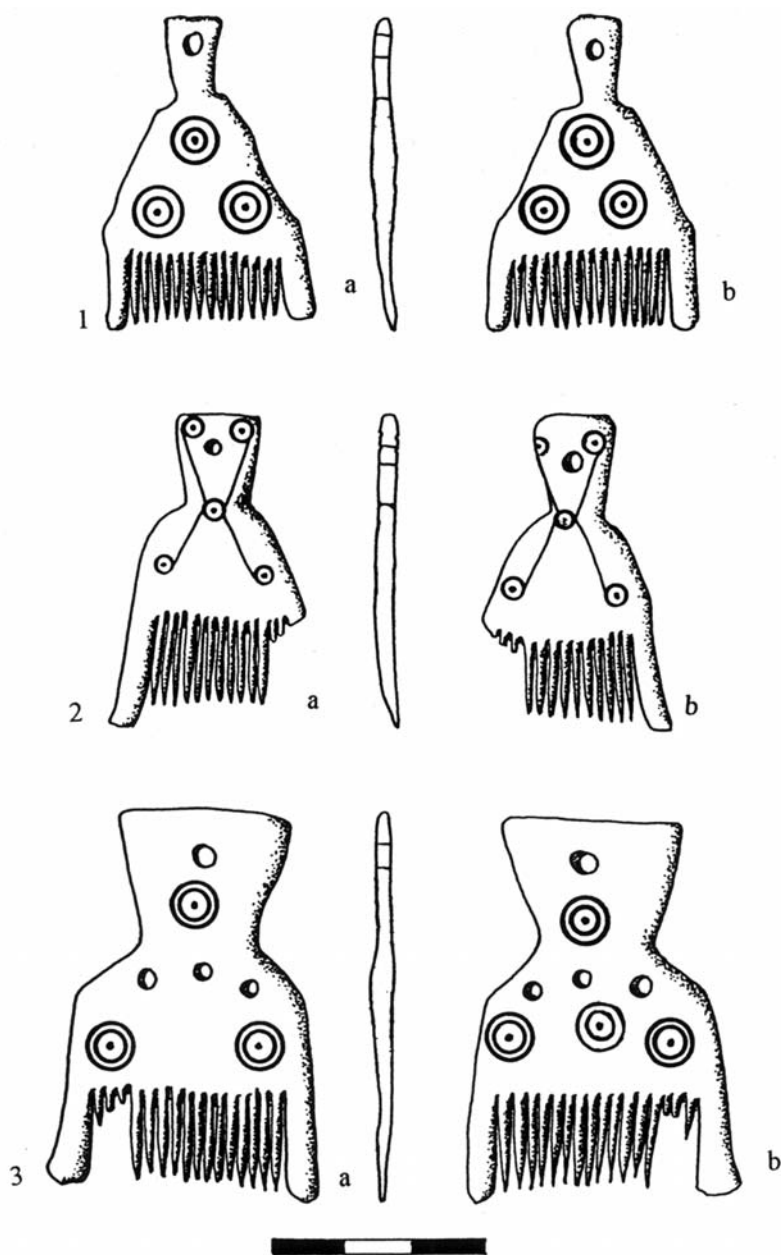

Fig. 2. Piepteni din corn și os: 1–3 Poiana.

apar 14 + 1 grupe de cercuri concentrice cu punct în centru, dispuse pe toată suprafața corpului și în centrul mânerului unde încadrează perforația. Cercurile care apar pe corp sunt separate de incizii dispuse aproximativ vertical (fig. 1/9).

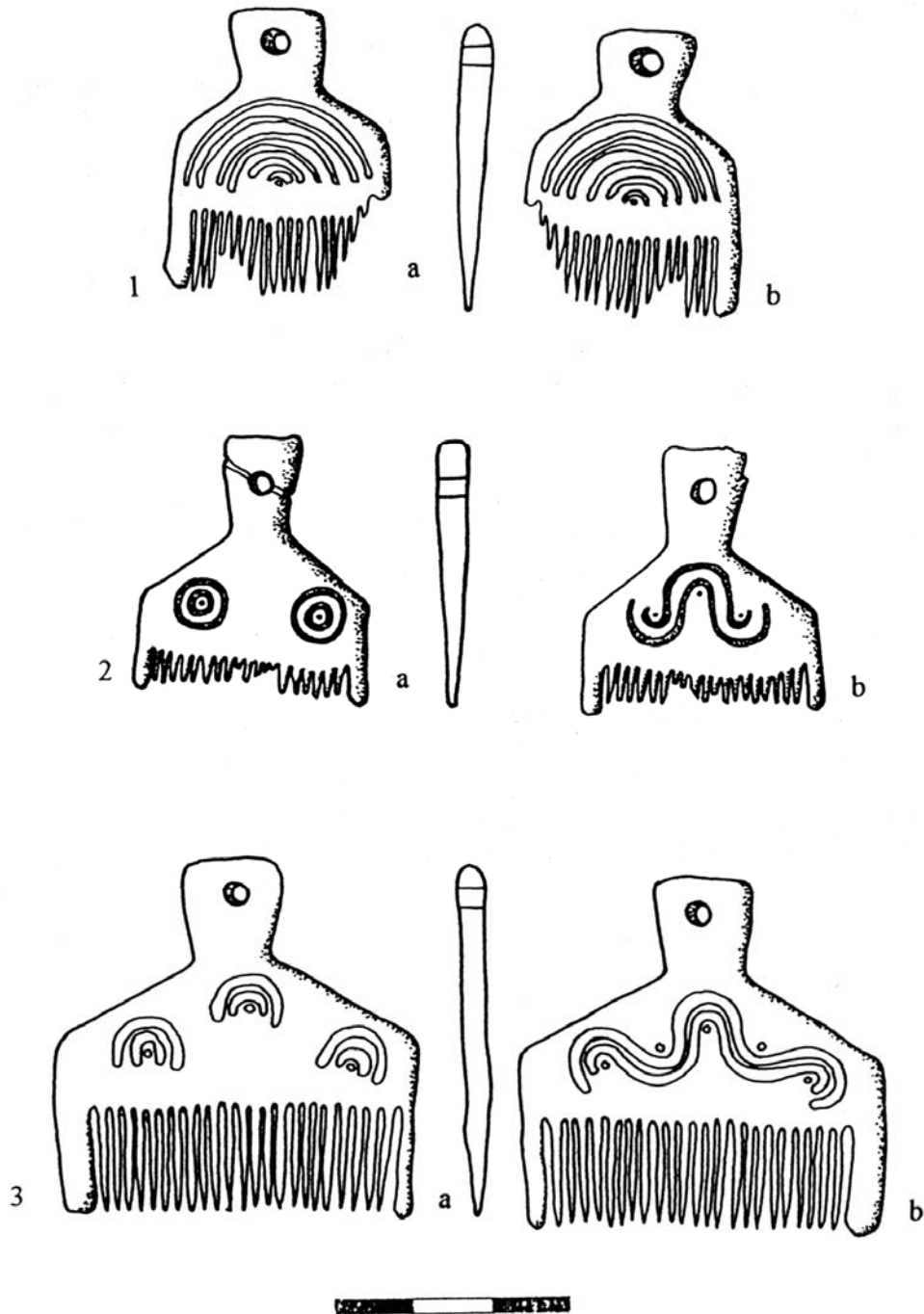

Fig. 3. Piepteni din os: 1–3 Căscioarele „D’iaia parte” (după D. Șerbănescu, aprox. 1/1).

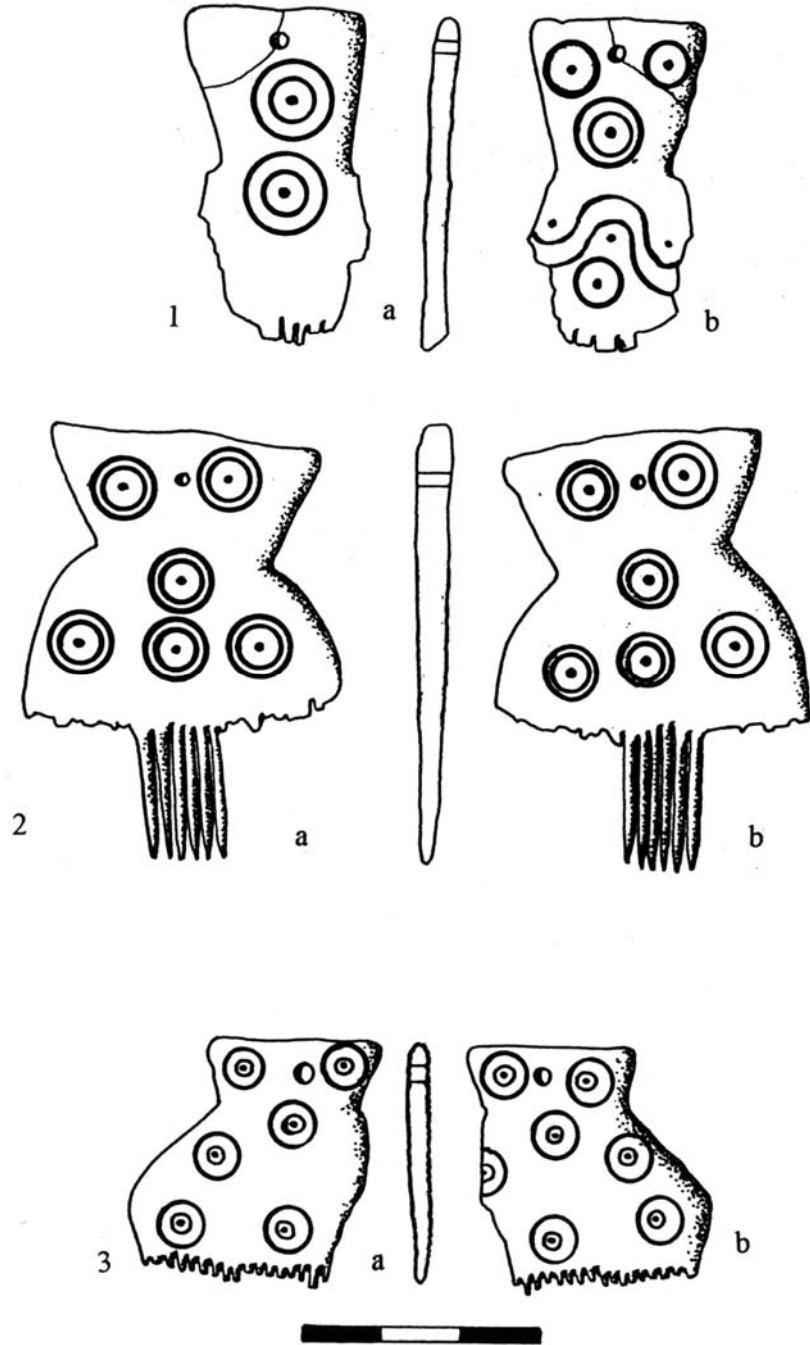

Fig. 4. Piepteni din corn și os: 1–2 Căscioarele (după V. Sîrbu); 3 Poiana.

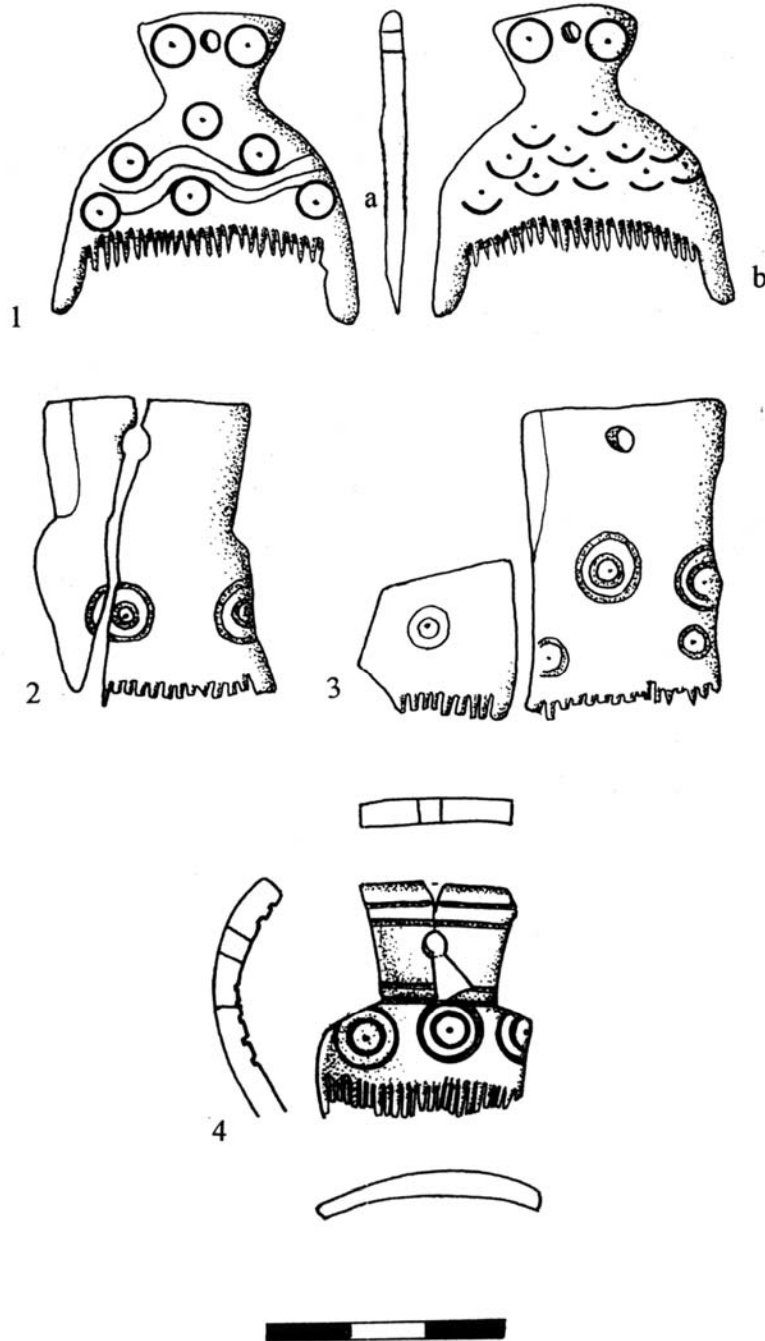

Fig. 5. Piepteni din corn și os: 1 Poiana; 2–3 Seuthopolis (după I. Čangova, aprox. 1/1); 4 Stelnică–„Grădiștea Mare”.

Ia2. *Piepteni cu umeri arcuiți.* Varianta apare la Căscioarele – „Șuvița Hotarului” (fig. 4/1, 2)¹² și Căscioarele – „D’ aia parte”, jud. Călărași¹³ (fig. 3/1, 2, 3), Poiana (fig. 2/1–3; fig. 4/3; fig. 5/1), Seuthopolis (Bulgaria) (fig. 5/2, 3) și Stelnica (fig. 5/4).

Decorul. Unele piese sunt decorate identic pe ambele fețe, cu grupe de cercuri concentrice la Poiana (fig. 2/1a, b), Căscioarele – „Șuvița Hotarului” (fig. 4/2a, b). Una dintre piesele de la Poiana este ornamentată pe corp cu 1 + 3 (fig. 2/3a), respectiv 1 + 2 grupe de cercuri concentrice formate din câte două cercuri cu punct, dispuse sub perforații (fig. 2/3b). Un grup format din șase semicercuri concentrice cu un punct în centru, dispus pe tot corpul apare la Căscioarele – „D’ aia parte” (fig. 3/1a, b).

Decorul mixt este întâlnit la Poiana (fig. 2/2a, c; fig. 5/1a, b), Căscioarele – „Șuvița Hotarului” (fig. 4/1a, b) și Căscioarele – „D’ aia parte” (fig. 3/2a, b, 3a, b). Una dintre piesele de la Poiana (fig. 2/2a, b) este decorată pe ambele fețe cu un motiv format din cercuri simple cu punct în centru și linii tangente la cerc; un alt pieptene de la Poiana (fig. 5/1) este ornamentat cu grupe de cercuri concentrice cu punct în centru în asociație cu decor în val pe avers (fig. 5/1a), iar pe revers cu semicercuri cu punct în centru (fig. 5/1b). La Căscioarele – „Șuvița Hotarului” (fig. 4/1) pe una dintre fețe (fig. 4/1a) apar două grupe formate din câte două cercuri concentrice dispuse pe mâner, în timp ce pe avers (fig. 4/1b) sunt rediate trei cercuri simple cu punct, un grup format din două cercuri concentrice și decor în val. În așezarea de la Căscioarele – „D’ aia parte” una dintre piese (fig. 3/2) este decorată cu două grupe formate din câte două cercuri concentrice cu punct în centru pe avers (fig. 3/2a) și decor în val pe revers (fig. 3/2b); pe ce-a de a doua piesă (fig. 3/3) apar trei grupe de semicercuri concentrice cu punct în centru (fig. 3/3a) și respectiv decor în val (fig. 3/3b). De menționat este faptul că semicercurile rezultate la decorul în val realizat pe piesele de la Căscioarele – „D’ aia parte” au câte un punct în centru.

O combinație de motive ornamentale, pe o singură față, apare la Stelnica (fig. 5/4), unde sunt prezente trei grupe formate din câte două cercuri concentrice suprapuse de linii dispuse orizontal în partea superioară a mânerului și la limita dintre mâner și corp.

Ib. *Pieptene cu mânerul format din doi lobi.* Este decorat pe toată suprafața corpului. Forma apare numai la Poiana (fig. 1/7). O piesă asemănătoare a apărut într-un mormânt sarmatic timpuriu datat în sec. III a. Chr. (fig. 1/8), în necropola de la Starje Kiiški, cultura Prohorovka (Rusia)¹⁴. Acesta este lucrat dintr-o singură placă (din os?) și este decorat cu un cerc simplu cu punct dispus pe corp, alte două

¹² V. Sîrbu, P. Damian, O. Damian, E. Alexandrescu, S. Pandrea, E. Safta, A. Niculescu, *Așezări din zona Căscioarele-Greaca-Prundu. Mileniile I î.H.–I d.H.*, Brăila, 1993, p. 24, fig. 88/7, 8.

¹³ Mulțumesc dr. Done Șerbănescu pentru permisiunea de a publica cele trei piese descoperite la Căscioarele – „D’ aia parte” și prezentate în teza de doctorat, *Contribuții arheologice la civilizația geto-dacilor din centrul Câmpiei Române*.

¹⁴ A.I. Meliukova (editor), *Stepi evropejskoj časti SSSR v skifo-sarmatskoe vremja*, Arheologija SSSR, Moscova, 1989, p. 174, pl. 66/66.

cercuri similare apar pe mâner. Extremitățile mânerului sunt modelate în forma unor capete de cai (?).

II) Piepteni fără mâner

Piesele sunt lucrate dintr-o singură placă de formă aproximativ trapezoidală și sunt perforați în partea superioară. În funcție de forma părții superioare a corpului, pieptenii fără mâner pot fi clasificați în trei variante tipologice: IIa) cu partea superioară dreaptă; IIb) cu partea superioară semicirculară și IIc) de formă pentagonală. Înălțimea lor variază între 3,5–7 cm, iar lățimea între 5,5–8 cm. Dinții ocupă mai puțin de jumătate din suprafața corpului.

IIa. Pieptenii cu partea superioară plată au laturile arcuite sau drepte spre baza mare. Apar la Poiana (fig. 6/1, 2), Popești, jud. Giurgiu (fig. 7/1), Sighișoara – „Wietenberg” (fig. 7/ 2, 3) și Sânsimion (fig. 7/ 4). Cu excepția unei piese de la Poiana (fig. 6/2) care este nedecorată și o altă descoperire din aceeași așezare, unde ornamentul apare pe ambele fețe (fig. 6/1), exemplarele de acest tip sunt decorate pe o singură față.

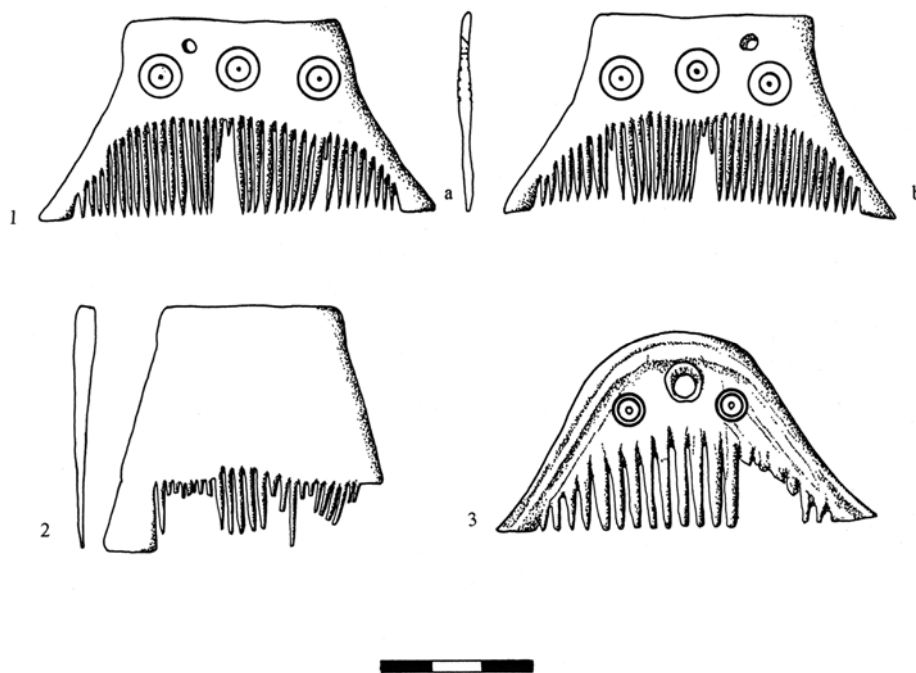

Fig. 6. Piepteni din corn și os: 1–2 Poiana (2 după S.Teodor, M. Nicu, S. Țau); 3 Stradonice (după S. Thomas) pieptene din bronz.

Decorul este format din 3–7 cercuri concentrice gravate. La Poiana (fig. 6/1) piesa este ornamentată pe ambele fețe cu trei grupe de cercuri concentrice cu punct dispuse orizontal. La Sighișoara – „Wietenberg” (fig. 7/2) sunt redată patru grupe de cercuri concentrice cu punct. La Popești (fig. 7/1) decorul este format din cinci

grupe de câte patru cercuri concentrice neregulate cu punct dispuse asimetric pe orizontală și verticală. La Sighișoara – „Wietenberg” (fig. 7/3) și Sânsimion (fig. 7/4) apar șapte grupe de cercuri concentrice cu punct: cinci sunt dispuse pe corp și două încadrează dinții în partea inferioară a piesei. La Popești (fig. 7/1), Sighișoara – „Wietenberg” (fig. 7/3) și Sânsimion (fig. 7/4) marginile pieselor sunt ornamentate cu incizii oblice.

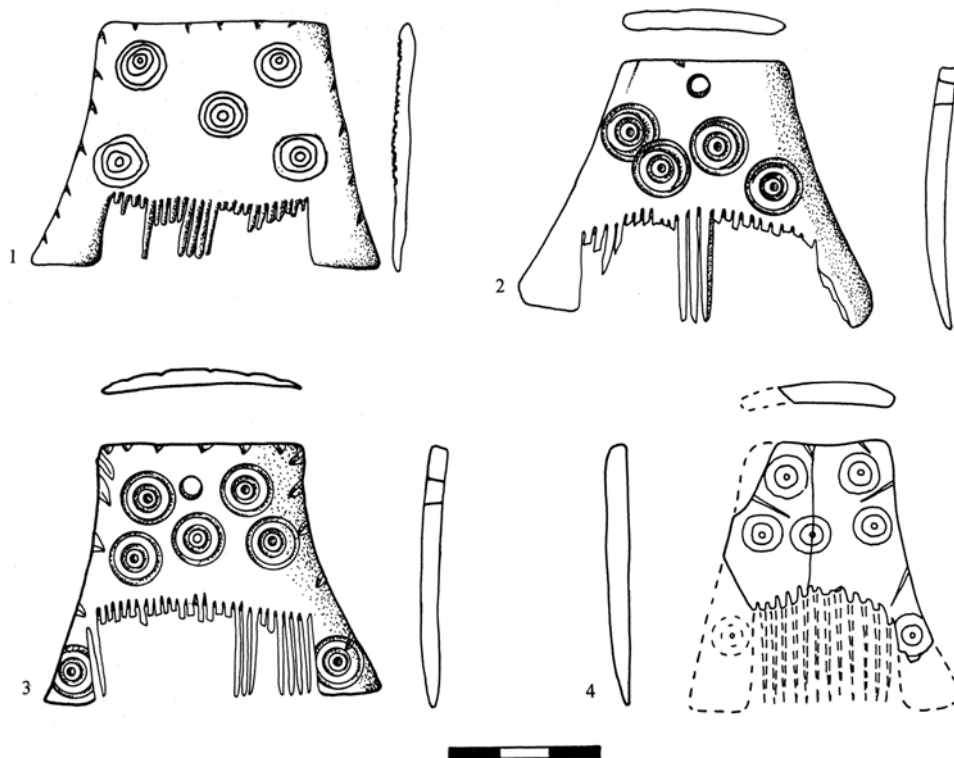

Fig. 7. Piepteni din corn și os: 1 Popești (schiță A. Stoia); 2–3 Sighișoara – „Wietenberg”; 4 Sânsimion (după C. Beldiman).

IIIb. Pieptene cu partea superioară semicirculară. La acest exemplar, partea superioară este profilată sugerând un mâner de formă semicirculară. Cu toate acestea, având în vedere forma, dimensiunile și contextul descoperirii, piesa se încadrează în tipul II (și nu în tipul I). Decorul este format din cinci grupe formate din câte două cercuri concentrice cu punct, patru sunt dispuse asimetric pe corp iar ultima grupă de cercuri concentrice încadrează perforația. Zona din care sunt tăiați dinții este de formă semicirculară în partea superioară și ocupă cca. o treime din suprafața corpului. A apărut numai la Sighișoara – „Dealul Viilor” (fig. 8/1).

IIIc. Pieptene de formă pentagonală. A fost descoperit la Sighișoara – „Wietenberg” (fig. 8/2). Este ornamentat cu cinci grupe formate din câte două

cercuri concentrice dispuse simetric pe corp. Probabil este perforat în partea superioară¹⁵.

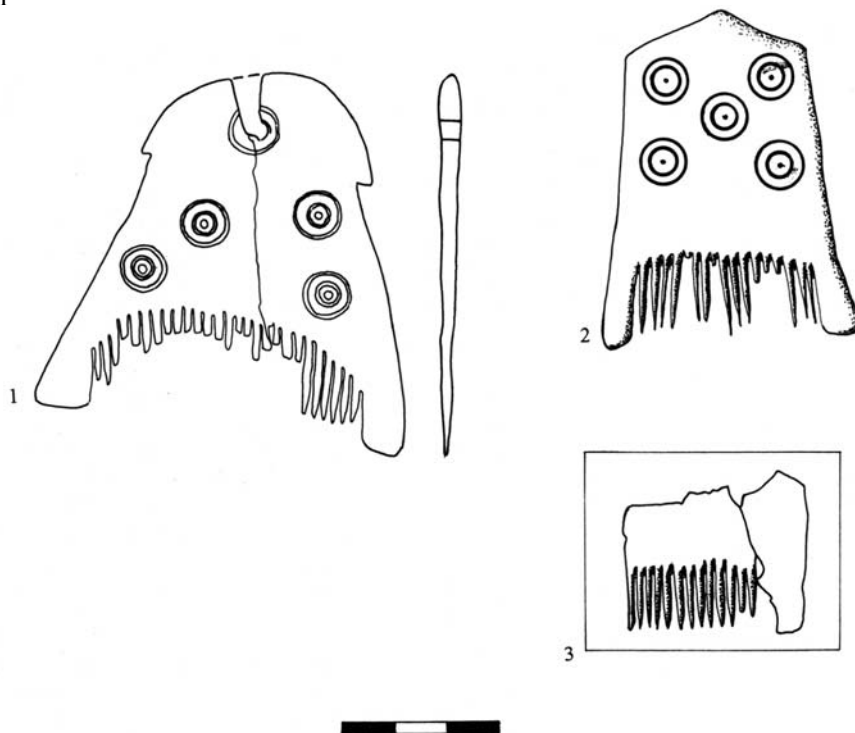

Fig. 8. Piepteni din corn și os: 1 Sighișoara – „Dealul Viilor” (desen D. Spânu); 2 Sighișoara – „Wietenberg” (după C. Seraphim, K. Horedt); 3 Delnița (după P. János, D. Kovács).

III. Pieptene de formă semicirculară, ajurat

Este lucrat dintr-o placă traforată, rezultând două spații libere de o parte și de alta a unui inel. Decorul este format din nouă grupe formate din două cercuri concentrice, dispuse în arc sub mâner și opt cercuri simple amplasate sub primele și printre ele. Atât grupele de cercuri concentrice cât și cercurile simple au în centru câte un punct. Nu se cunosc analogii în spațiul nord-tracic. Apare numai la Poiana (fig. 9/1).

MATERIAL SI PRELUCRARE

Din motive obiective, determinarea materiei prime din care au fost lucrate aceste piese nu a putut fi făcută pentru toate descoperirile. S-a putut stabili că piesele de la Stelnica, Poiana (cu două excepții – nr. cat. **9** care este lucrat din os și nr. cat. **13** preluat după R. și Ecaterina Vulpe ca fiind din os), Sighișoara – „Dealul

¹⁵ Deoarece dispunem doar de o fotografie neclară nu putem face mai multe precizări.

Viilor” (nr. cat. 26) și Sânsimion (nr. cat. 25) sunt lucrate din corn¹⁶. Restul pieselor sunt considerate de către autorii descoperirilor ca fiind lucrate din os. Date fiind dimensiunile și forma unora dintre ele, în special a pieptenilor de formă trapezoidală fără mâner de la Sighișoara – „Wietenberg” la care s-ar putea adăuga piesa de la Popești este de presupus că au fost lucrate tot din corn¹⁷. În cazul unui pieptene de la Poiana (fig. 6/1) se poate observa că partea inferioară a plăcii păstrează forma cornului din care a fost tăiată¹⁸. După tăiere, piesele erau decorate prin gravare probabil cu ajutorul unui compas sau prin ștanțare. Pe baza observațiilor făcute pe unele piese de tip I care sunt decorate cu cercuri simple cu punct în centru, la care urma lăsată de instrumentul cu care a fost redat ornamentul este superficială, puțin adâncită, este de presupus că au fost lucrate prin gravare. Grupul de cercuri concentrice neregulate de pe piesa de tip II de la Popești este posibil să fi fost redat tot prin gravare. Prin impresiune este posibil să fi fost realizat ornamentul care apare pe laturile pieselor de la Popești, Sighișoara – „Wietenberg” și Sânsimion. La cele mai multe dintre piese în centrul cercurilor poate fi observat un mic punct, probabil punctul de sprijin al compasului. În cazul decorului format din cercuri simple, uneori șanțul rezultat este mai lat, cu un punct în centrul cercului. Grupurile de cercuri concentrice cu punct în centru, au fost probabil lucrate prin ștanțare. Decorul este îngrijit lucrat, cercurile au același diametru, iar în cazul unei piese de la Sighișoara – „Wietenberg” (fig. 7/2) se poate observa faptul că piesa a fost redecorată. În majoritatea cazurilor cercurile sunt îngrijit lucrate, excepție face piesa de la Popești, unde apare un ornament format din ovaluri neregulate la care se adaugă cea de la Bâzdâna (fig. 1/1) decorată cu cercuri simple neregulate.

Întreaga discuție de mai sus are un caracter ipotetic deoarece nu dispunem de informații precise asupra tehnicii de ornamentare sau de prelucrare. Au fost publicate studii despre piepteni descoperiți în ateliere ale unor așezări și în necropolele din cultura Sântana de Mureș, însă nu știm în ce măsură se pot aplica observațiile lui V. Palade pe piesele datate în sec. IV–I a. Chr.¹⁹.

Pe unele piese de la Poiana (nr. cat. 31), Sighișoara – „Wietenberg” și Stelnica s-a putut observa faptul că au fost finisate doar pe fața decorată, fața nedecorată a fost lustruită parțial doar pe laturi.

În concluzie, se poate afirma că pieptenii din corn și os sunt lucrați dintr-o singură placă, sunt decorați pe una sau pe ambele fețe. În funcție de disponerea ornamentului pe una sau pe ambele fețe, corpul și mânerul pieselor erau lustruite complet pe fața decorată sau doar parțial pe fața nedecorată. Placa de corn decupată este ușor curbată în majoritatea cazurilor, păstrând probabil forma zonei din care a fost tăiată.

¹⁶ Determinarea pentru piesele de la Poiana aflate în expoziția MNIR și pentru cea de la Stelnica a fost făcută de V. Radu de la MNIR, iar pentru pieptenii de la Sighișoara – „Dealul Viilor” și Sânsimion de C. Beldiman. Pentru restul pieselor pe care nu le-am văzut, am preluat determinările propuse de autori cu unele rezerve.

¹⁷ I. Andrițoiu, A. Rustoiu, *Sighișoara – Wietenberg. Descoperirile preistorice și așezarea dacică*, București, 1977, p. 120, autorii îi consideră piese lucrate din os.

¹⁸ Informații V. Radu de la MNIR.

¹⁹ V. Palade, *StComSibiu* 1, 1981, p. 181–215.

MOTIVE ORNAMENTALE

Pieptenii sunt decorați pe una (16) sau pe ambele fețe (12), iar trei sunt fără decor.

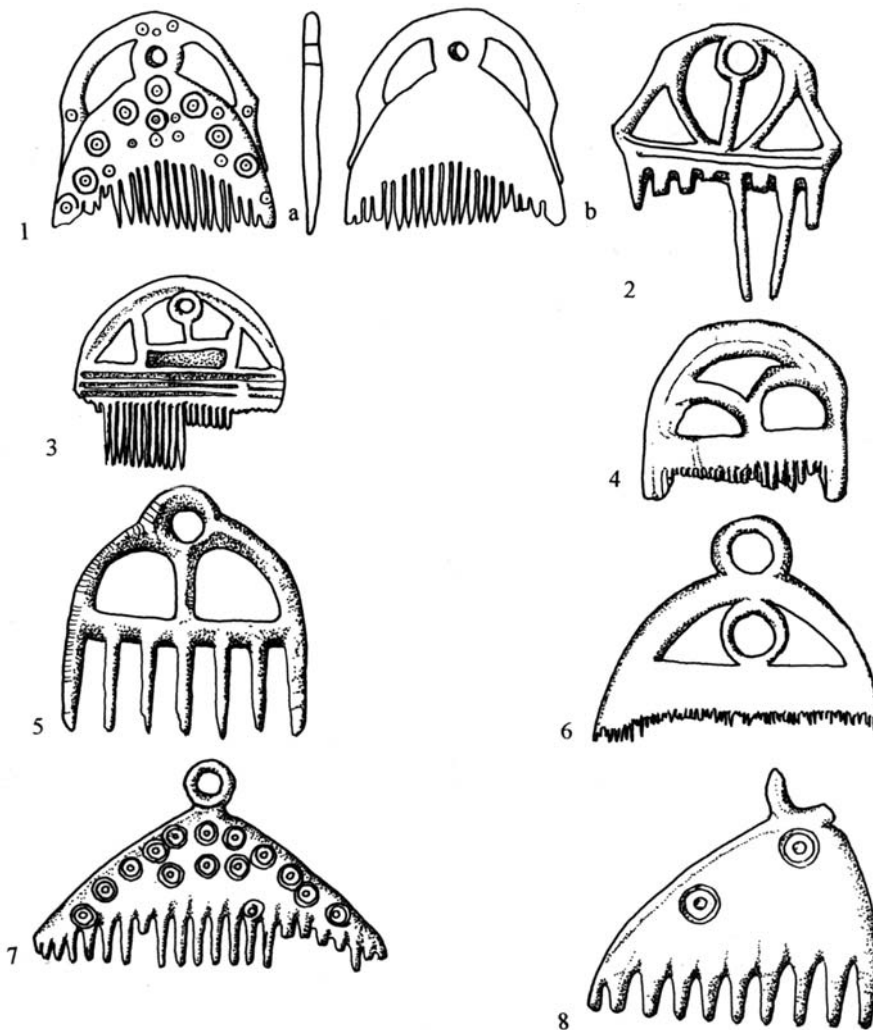

Fig. 9. Piepteni din corn: 1 Poiana; piepteni din bronz: 2 Tvršice; 3, 5, 7, 8 Stradonice; 4 Glogau; 6 Fohrde (după S. Thomas).

Motivul ornamentale constau din:

a) Cercuri simple încizate și grupe de cercuri concentrice încizate apar pe ambele tipuri de piepteni.

Cercurile simple, cu punct în centru pot fi dispuse în șiruri verticale, ca la Zimnicea (fig. 1/5), unde două șiruri formate probabil din două cercuri, (piesa se

păstrează fragmentar), încadrează un al treilea format din trei cercuri. La Bâzdâna (fig. 1/1) sunt opt cercuri simple cu punct, dispuse câte patru pe orizontală. Piesa de la Popești (fig. 7/1) este decorată cu cinci grupe formate din câte patru cercuri concentrice, realizate neglijent și dispuse asimetric pe orizontală și pe verticală.

b) *Grupele de cercuri concentrice imprimate* pot fi dispuse sub formă de triunghi cu vârful în sus la Zimnicea (fig. 1/4), în linie orizontală la Stelnica (fig. 5/4) sau în semicerc care suprapune cercuri simple la Poiana (fig. 9/1) sau pot ocupa întregul corp. Apar pe piese de tip I și II și au aproximativ același diametru, motiv care ne determină să considerăm că au fost realizate cu o ștanță.

c) Mai puțin frecvent este decorul *în val*. Acesta apare la Căscioarele – „D’ia parte” (fig. 3/2b, 3b), Căscioarele – „Șuvița Hotarului” (fig. 4/1b) și Poiana în asociație cu cercuri concentrice (fig. 5/1a), numai pe piepteni de tip I. Semicercurile rezultate au fiecare câte un punct în centru.

d) *Linii gravate* apar doar pe piese de tip I: la Davideni (fig. 1/9) și sunt redete în poziție aproximativ verticală; la Poiana, sunt în poziție oblică, tangente la cerc, apar dispuse pe mâner și corp în asociație cu cercuri (fig. 2/2a, b); la Stelnica acestea sunt dispuse orizontal pe mâner și la limita dintre mâner și corpul piesei (fig. 5/4).

e) *Semicercurile* cu punct sunt prezente doar pe piese de tip I. La Poiana decorul apare pe una dintre fețe unde ocupă întreaga suprafață a corpului (fig. 5/1b), în timp ce la Ocna Sibiului semicercurile apar în asociație cu cercuri simple (fig. 1/2).

f) *Semicercurile concentrice* cu punct apar numai pe piese de tip I. Motivul este întâlnit doar la Căscioarele – „D’ia parte” (fig. 3/1, 3), unde sunt redete semicercuri concentrice care ocupă întreaga suprafață a corpului (fig. 3/1a, b) sau sunt prezente trei grupe formate din câte două semicercuri concentrice (fig. 3/3a).

g) *Motivul zoomorf* apare doar la Poiana (fig. 9/1), pe o piesă încadrată în tipul III. Aici mânerul este în formă de arc, decorat cu cercuri simple cu punct dispuse pe partea superioară și la extremitățile terminate cu capete de păsări.

h) *Perforațiile* cu rol ornamental apar numai pe o piesă de tip I de la Poiana (fig. 2/3), în asociație cu grupe de cercuri concentrice.

i) *Crestături oblice* pe margini, sunt întâlnite numai pe piepteni de tip II, apar la Popești (fig. 7/1), Sighișoara – „Wietenberg” (fig. 7/3) și Sânsimion (fig. 7/4).

ARIA DE RĂSPÂNDIRE ȘI ORIGINEA

În pre- și protoistoria spațiului României piepteni din corn și os sunt piese rare. Din aria nord-dunăreană provine un pieptene descoperit prin perieghetă la Popeni, com. Găgești, jud. Vaslui, din perimetrul unei așezări aparținând culturii Noua²⁰. Condițiile incerte de descoperire și forma relativ apropiată de cea a pieselor de tip I ne obligă să privim cu unele rezerve încadrarea cronologică propusă de autor.

²⁰ G. Coman, M. Rotaru, MemAntiq 6–8, 1974–1976 (1981), p. 60, fig. 2/6; G. Coman, *Statormicie, continuitate. Repertoriul arheologic al județului Vaslui*, București, 1980, p. 144, fig. 118/12.

Piepteni din os apar se pare din neolitic, cele mai vechi exemplare cunoscute sunt cele din cultura Ertebølle din Danemarca. Acestea erau lucrate dintr-o singură bucată de mici dimensiuni, aveau dinți puțini și erau folosite ca podoabe de păr²¹.

Cele mai vechi piese din os și lemn din SV Europei datează de la sfârșitul epocii bronzului și au fost descoperite pe coasta vestică a Mării Adriatice, în morminte de femei²².

Piepteni din bronz apar în număr mare în necropola de la Nesactium (Pen. Istria, Croația), numai în faza IIa-b, datată în sec. X–IX a. Chr. Sunt de formă triunghiulară, semicirculară sau pentagonală, decorați cu cercuri concentrice sau triunghiuri hașurate. În partea superioară piesele sunt prevăzute cu o perforație pentru atârnat. Primul dinte de o parte și de alta a pieselor era de obicei arcuit spre exterior²³.

Piepteni cu mâner lucrați din bronz și corn datați în bronzul mijlociu și târziu sunt descoperiri frecvente în necropole și așezări din Italia²⁴.

În sec. IX–VIII a. Chr., în Picenum (Italia) apar în morminte de femei piese din bronz de formă semicirculară sau pentagonală care continuă tradiția pieptenilor din os și lemn²⁵.

La Vinica (Croația) a apărut un pieptene-pandantiv de bronz într-un mormânt de bărbat, datat în HaC1, împreună cu un ac cu cap sferic, o sulită de fier și o brățară²⁶.

Din mormântul regal de la Soloha (Ucraina) provine un celebru pieptene din aur²⁷, datat în sec. IV a. Chr., opera unui atelier grecesc nord pontic. Piese similare au fost descoperite și în alte morminte tumulare din regiunea septentrională a Mării Negre. Toate sunt lucrate din aur sau argint, în ateliere grecești²⁸. O piesă asemănătoare, publicată ca fiind descoperită la București, lucrată dintr-o placă de bronz „galben” și datată în sec. III a. Chr.²⁹ este o piesă modernă³⁰.

Piepteni din bronz au apărut în număr relativ mare în regiunile celților și germanilor din Europa Centrală³¹ însă aceștia au forme diferite de piesele care fac

²¹ K. Düwel, RGA 16, 2000, p. 201, cu bibliografie pentru problema pieptenilor din os, fildeș, lemn, bronz, aur și argint din diferite epoci și zone geografice.

²² K. Mihovilič, *Nezakcij. Prapovijesni nalazi 1900–1953/Nesactium. Prehistoric finds 1900–1953*, Monografije i Katalozi 11, Pula, 2001 (cu bibliografie).

²³ *Ibidem*, p. 80–81, fig. 65–66, pl. 23/1, 2; pl. 51/12, pl. 53/16–22.

²⁴ Raffaele de Marinis, *Notizie Archeologiche Bergomensi* 7, 1999, p. 23–100, fig. 30, 36.

²⁵ *Ibidem*, p. 82 (cu bibliografie).

²⁶ *Ibidem*, p. 82.

²⁷ B.Z. Rabinovič, *Šlemy skifskogo perioda*, Trudy otdela istorii pervobytnoj kultury 1, Leningrad, 1941, fig. XXVII.

²⁸ A.P. Mancevič, *Zolotoj greben iz kurgana Soloha*, Leningrad, 1962, p. 10.

²⁹ Pârvan, *op. cit.*, p. 16–17, fig. 7.

³⁰ I. Nestor, *Der Stand der Vorgeschichtsforschung in Rumänien*, BerRGK 22, 1933, p. 146, n. 593.

³¹ J. Filip, *Keltové ve střední Evropě*, Praga 1956, pl. 127/1–4; Thomas, *op. cit.*, p. 67, fig. 12, p. 68, fig. 16/1–2 și 17–18; p. 70, fig. 19–21.

subiectul acestui articol, cu excepția unei piese de la Poiana (nr. cat. 31). Din oppidum-ul celtic de la Stradonice³² (Boemia), au fost publicați piepteni din bronz datați în Latène-ul târziu. Déchelette vorbește despre existența unor piepteni din os în oppidum-ul de la Stradonice, pe care însă nu îi ilustrează.

În lumea greacă pieptenii din os, fildeș sau metal sunt foarte răspândiți, dar au forme și dimensiuni diferite³³ față de piesele care fac subiectul acestui articol. În mormântul princiar de la Kerč (Kul-Oba), datat în sec. IV a.Chr.³⁴, au fost găsite piese de mici dimensiuni, lucrate din aur care erau atașate unor coliere din același metal.

Piepteni din lemn lucrați dintr-o singură placă cu două rânduri de dinți au fost descoperiți în *emporion*-ul de la Elizavetovka (Rusia) și sunt datați la sfârșitul sec. IV a.Chr.–primul sfert al sec. III a.Chr.³⁵. Piese din lemn cu două rânduri de dinți dispuși bilateral, datate în sec. I a.Chr.–I p.Chr., au fost descoperite și în Bulgaria³⁶. Un pieptene de acest tip a fost găsit într-un mormânt tumular de epocă romană cercetat la Tulovo și datat în sec. I p.Chr.³⁷.

Din Bulgaria sunt publicați doar doi piepteni din os, descoperiți în așezarea de la Seuthopolis și datați în mod eronat în epoca medievală, sec. XI–XIV³⁸. Prin forma lor aceste piese se încadrează în tipul Ia2, ceea ce și justifică prezența lor în catalog.

După cum se poate remarca, piepteni din os sau corn nu se cunosc până la jumătatea sec. IV a.Chr. în aria nord și sud-tracică, exceptând piesa de la Popeni. Condițiile de descoperire și forma acesteia ridică unele probleme de încadrare cronologică. Forma este singulară în cultura Noua precum și în descoperirile datate în epoca bronzului din România.

Piepteni din os datați în sec. III–II a.Chr. au fost descoperiți în morminte sarmatice timpurii de la Starye Kiiški (Rusia)³⁹ (fig. 1/8). Partea superioară a uneia din piese este ornamentată cu decor zoomorf.

Un pieptene bilateral din lemn lucrat din trei plăci prinse cu nituri din fier⁴⁰ decorat cu cercuri concentrice a fost descoperit într-un mormânt datat la sfârșitul sec. II–sec. I a.Chr. din mausoleul scitic de la Neapolis Scythica (Crimeea). Forma acestuia ne trimite cu gândul la pieptenii grecești.

O piesă ajurată, cu mâner de formă semicirculară, găsită de la Poiana (nr. cat. 31) impune o discuție aparte. Extremitățile mânerului sunt modelate în forma unor capete de păsări având ochii marcați cu cercuri simple. Exemplarul a fost descoperit

³² Déchelette, cf. supra nota 2; Filip, *op. cit.*, pl. 127/1–4.

³³ Daremberg-Saglio, *Dictionnaire des antiquités grecques et romaines*, 4, 1926, 1, p. 362–365, fig. 5532–5534.

³⁴ S. Reinach, *Antiquités du Bosphore Cimmérien*, Paris, 1892, p. 51, 52.

³⁵ Marčenko, Žitnikov, Kopylov, *op. cit.*, p. 63, pl. 71/116.

³⁶ Mladenova, *op. cit.*, p. 46–50, (cu bibliografie).

³⁷ Tabakova-Čanova, Getov, *op. cit.*, p. 36, fig. 20.

³⁸ I. Čangova, *Srednevekovnoto selište nad trakiskija grad Sevtopolis, XI–XIV vek*, Sofia, 1972, fig. 84a.

³⁹ Meliukova, *op. cit.*, p. 174, pl. 66/66.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 143, pl. 55/3.

în nivelul II fără alte precizări, ceea ce face dificilă încadrarea cronologică. Forma ajurată și partea superioară semicirculară cu inel a pieptenului de la Poiana amintește de piesele din bronz de la Stradonice⁴¹ (fig. 9/3, 5, 7, 8), Tvršice (Boemia)⁴² (fig. 9/2), Glogau (Germania)⁴³ (fig. 9/4) și Fohrde (Germania)⁴⁴ (fig. 9/6). Se pune problema caracterului și a datării piesei. Până la această dată nu sunt cunoscute descoperiri de acest tip în necropolele celtice din Transilvania și nici în mediul Padea–Panagjurski Kolonii, ceea ce face mai puțin probabil ca piesa de la Poiana să fie rezultatul unei influențe celtice directe sau o piesă de import. Forma ajurată și mânerul de formă semicirculară ar putea indica influențe de origine celtică prin analogie cu unii piepteni din bronz de la Stradonice și Tvršice. Descoperirea ei în nivelul II datat în sec. IV–I a.Chr., nu face posibilă o datare mai precisă. Prin analogie cu pieptenii ajurați din bronz de la Stradonice și Tvršice, datați în Latèneul târziu, descoperirea de la Poiana ar putea avea aceeași datare.

În acest stadiu al cercetării se poate vorbi despre existența unor forme locale de piepteni, cu circulație la nord și sud de Dunărea de Jos în perioada secolelor IV a.Chr.–sec. III a.Chr. și sec. I a.Chr.–I p.Chr. Urmărind aria descoperirilor de tip I se poate observa că acestea se concentrează (între a doua jumătate a sec. IV a.Chr.–sec. III a.Chr.) la N Dunării, în S și SE României (fig. 11). Cel mai mare număr de asemenea piese apare în așezarea de la Poiana (nr. cat. **9–14, 24–25, 31**), în două așezări de la Căscioarele (nr. cat. **2–6**) și în necropola de la Zimnicea (nr. cat. **18–21**). Tot la Zimnicea, în așezare, este menționată descoperirea unor piepteni rămași nepublicați⁴⁵. Nu cunoaștem nici un exemplar databil cu certitudine în sec. II a.Chr.⁴⁶

O descoperire interesantă este cea din așezarea de sec. V–VI p.Chr. de la Davideni⁴⁷, jud. Neamț (fig. 1/9). Este un pieptene de formă aproximativ semicirculară cu mâner modelat în formă de cruce (?) sau am putea să îi spunem mâner cu proemințe (treflat). Decorul este format din grupuri de cercuri concentrice și linii aproximativ verticale, dispuse pe toată suprafața corpului. Pieptenele ar putea fi încadrate în tipul Ia1, prin forma semicirculară și prezența unor proemințe pe corp și pe mâner. Analogiile cele mai apropiate sunt la Bâzdâna, Ocna Sibiului și Zimnicea. Piesa este datată de I. Mitrea în sec. VI p.Chr. și reprezintă potrivit

⁴¹ Thomas, *op. cit.*, p. 68, fig. 16/1; 17; p. 70, fig. 19, 20.

⁴² *Ibidem*, p. 68, fig. 16/2.

⁴³ *Ibidem*, p. 68, fig. 18.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 70, fig. 21.

⁴⁵ Alexandrescu, *op. cit.*, p. 52.

⁴⁶ Una dintre piesele de la Căscioarele (nr. cat. **3**) a fost găsită într-o locuință datată de autor în sec. II a. Chr. pe baza inventarului ceramic. O parte a acestuia poate fi încadrat însă în sec. III a.Chr. (vas clopot și toartă de amforă elenistică). În plus, piesa fiind de tip I, ar fi mai probabilă încadrarea acesteia în sec. III a.Chr. Alte piese de tip I de la Poiana, descoperite în nivelul II. 1–2, ar putea fi datate și în sec. II a.Chr. dacă ținem seama de datarea nivelului II. 2 de la Poiana. Un caz similar este cel al descoperirii de la Davideni, apărută în nivel datat în sec. V–VI p.Chr. care suprapune un nivel (?) de locuire cu materiale aparținând culturii Poienești–Lukaševka și ceramică getică.

⁴⁷ I. Mitrea, *Carpica* 29, 2000, p. 31, p.35, fig. 1/4.

autorului o descoperire unică pentru sec. VI p.Chr. Pornind de la mânerul în formă de cruce și grupurile de cercuri cu un punct în centru, Mitrea leagă această descoperire de răspândirea creștinismului și consideră grupurile de cercuri concentrice cu un punct în centru, drept element simbolic creștin. De la Davideni provin însă o serie de descoperiri getice și bastarne databile în sec. II–I a.Chr. (cultura Poienești–Lucașevka) ceea ce ne-a determinat să includem piesa în catalogul descoperirilor și să propunem încadrarea tipologică în tipul Ia1⁴⁸.

În perioada următoare sec. I a.Chr.–I p.Chr., descoperirile de tip II se concentrează în estul Transilvaniei (fig. 12).

După această dată piesele lucrate dintr-o singură placă cu un rând de dinți dispar. Din sec. II p.Chr. este cunoscut un pieptene din os descoperit într-un mormânt de la Callatis⁴⁹. Acesta este lucrat dintr-o placă de formă rectangulară, bilateral, cu analogii în Bulgaria⁵⁰.

CRONOLOGIE

Pieptenii reprezintă o categorie de piese de inventar arheologic mai puțin discutată în literatura de specialitate din țara noastră. Motivul acestui slab interes constă probabil în numărul redus de descoperiri care pot fi încadrate în acest lung interval de timp, al secolelor IV a.Chr.–I p.Chr. Spre deosebire de sec. III p.Chr., când descoperirile devin tot mai numeroase (carpi, daci liberi, cultura Sântana de Mureș–Cerneahov), în perioada sec. IV–I a.Chr. asemenea piese apar foarte rar, de cele mai multe ori în stare fragmentară și nu întotdeauna în condiții stratigrafice clare. În cazul unor descoperiri mai vechi cum este cea de la Ocna Sibiului (nr. cat. 8) nu se păstrează informații cu privire la condițiile de descoperire, astfel încât încadrarea cronologică în această perioadă s-a făcut pe criterii tipologice. Descoperirile de la Sighișoara – „Wietenberg” pun și ele unele probleme. Au fost publicate ca provenind din așezarea cercetată aici între 1902–1904, însă, conform registrului de inventar al Muzeului din Sighișoara, doar două piese provin (nr. cat. 29–30) din zona așezării și nu sunt rezultatul unor cercetări sistematice, cea de a treia piesă (nr. cat. 28) nu apare în registrul mai sus menționat⁵¹.

Pieptenii care pot fi datați cu precizie în a doua jumătate a sec. IV a. Chr.–III a.Chr. provin din complexe închise. Este cazul pieselor de la Stelnica (fig. 5/4) și Zimnicea (fig. 1/3–6).

Pieptenul de la Stelnica a fost descoperit în **M. 236**, mormânt de incinerare cu urnă. Urna este o cană elenistică, de culoare cărămizie, cu firmis roșu,

⁴⁸ Idem, *MemAntiq* 19, 1994, p. 28; idem, *Carpica* 29, 2000, p. 31, p. 35, fig. 35/4; idem, *Comunități sătești de la est de Carpați în epoca migrațiilor. Așezarea de la Davideni din sec. V–VIII*, Piatra Neamț, 2001, p. 199, p. 139, fig. 67/1; M. Babeș, *Die Poienești–Lukaševka-Kultur*, Bonn, 1993, p. 197–198.

⁴⁹ *Goldhelm, Schwert und Silberschätze*, p. 205, nr. 80.18.

⁵⁰ Rabinovič, *op.cit.*, fig. XXVII; Mancevič, *op. cit.*, p. 10.

⁵¹ Mulțumesc dr. Gh. Baltag de la Muzeul Sighișoara pentru că mi-a permis accesul la piesele aflate în expoziția muzeului și la registrul de inventar.

fragmentară (fig. 10/1). În urnă au mai fost găsite: o aplică din bronz decorată cu rozetă (fig. 10/5), un fragment de tub din os (fig. 10/3), o cochilie Kauri perforată (fig. 10/2), mărgelile din pastă de sticlă de culoare albastră sau galbenă cu „ochi”, unele din ele puternic deformate în urma expunerii la foc (fig. 10/6–13) și fragmente de bronz provenind probabil de la o fibulă (fig. 10/4). Căni asemănătoare

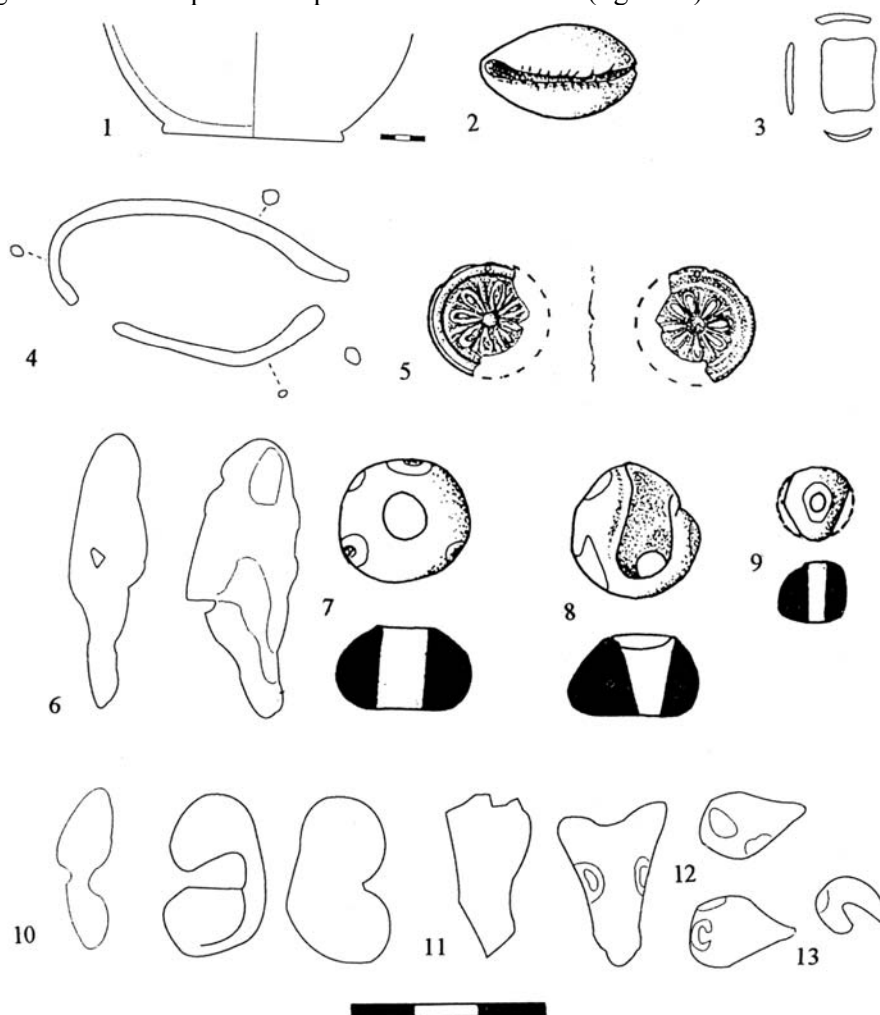

Fig 10. Stelnică – „Grădiștea Mare” M. 236: 1 cană; 2 cochilie Kauri; 3 tub din os; 4 fragmente de bronz; 5 aplică din bronz; 6–13 mărgelile din pastă de sticlă.

au mai fost descoperite în aceeași necropolă numai în morminte de incinerare, fără alt inventar⁵². Aplica are analogii în așezarea de la Seuthopolis, unde a fost

⁵² N. Conovici, Gh. Matei, *Materiale S.N. I*, 1999, p. 131-132, fig. 31/5-7.

descoperită o piesă din bronz decorată cu rozetă.⁵³ În mormântul princiar de la Mezek (sf. sec. IV a.Chr.–înc. sec. III a.Chr.), a fost descoperită o aplică din aur⁵⁴, mult mai îngrijit lucrată și cu unele diferențe în redarea ornamentului. Tubul din os are analogii la Zimnicea⁵⁵. Descoperirea de la Zimnicea este decorată cu cercuri și a fost găsită împreună cu un pieptene (nr. cat. 22). Tuburi din os și corn, unele dintre ele decorate cu cercuri concentrice sau linii incizate, de dimensiuni mai mari, au fost găsite și în așezarea de la Poiana⁵⁶.

De la Zimnicea provin patru piepteni (nr. cat. 18–21) care pot fi încadrați pe baza inventarului funerar în prima jumătate a sec. III a. Chr.

În C10M.90, mormânt de incinerare în urnă cu capac, au fost descoperite: un pieptene din os (nr. cat. 18), o mărgea din os fragmentară și o alta din pastă din sticlă de culoare albastră⁵⁷. Inventarul funerar a fost depus într-un vas lucrat cu mâna, prevăzut cu patru apucători deasupra diametrului maxim și decorat cu brăuri dispuse orizontal și vertical⁵⁸. Pește urnă a fost depusă o strachină lucrată la roată, din pastă fină, de culoare cenușie⁵⁹.

Tot de la Zimnicea, din C19M.13, în urna (vas lucrat cu mâna) acoperită cu o cană mică lucrată la roată s-a găsit: un pietene (din os?) decorat pe ambele fețe (nr. cat. 19), o cutie din os în stare fragmentară, de formă ovală, 1 fibulă de tip tracic din bronz fragmentară și un cuțit mic din fier⁶⁰.

Următoarea piesă de la Zimnicea (nr. cat. 20) a fost găsită în C10M.74, într-un vas de mari dimensiuni lucrat la roată, împreună cu o oglindă din bronz, 4 fibule de tip tracic, o verigă din fier, un inel lucrat dintr-un aliaj de metal de culoare albă, decorat cu incizii, 3 pandantive din piatră, o ceșcuță miniaturală, 2 mărgeli din lut ars, o mărgea din pastă de sticlă de culoare albastră decorată cu mască umană, o altă mărgea din pastă de sticlă de culoare albastră cu trei perechi de ochi, o mărgea din pastă de sticlă fragmentară, fragment pastă din sticlă lipită de un tub din os și o cochilie Kauri⁶¹.

Ultima piesă de la Zimnicea (nr. cat. 21) a fost descoperită în C3M2, într-un crater lucrat la roată, acoperit de o strachină lucrată la roată. În urnă au mai fost găsite: un fragment de lăntișor din argint format din trei zale, un pandantiv din lut ars, o mărgea din pastă de sticlă și trei fibule. Lângă urnă era depusă o ceșcuță lucrată la roată⁶².

⁵³ D. Dimitrov, M. Čičikova, A. Balkanska. L. Ognenova-Marinova, *Sevtopolis I. Bit i kultura*, Sofia, 1984, p. 202, fig. 68/302, nr. 330.

⁵⁴ B. Filov, *IzvestijaSofia* 11, 1937, p. 30-31, fig. 27/3, fig. 29.

⁵⁵ Alexandrescu, *op. cit.*, p. 77, fig. 44/5.

⁵⁶ S. Teodor, M. Nicu, S. Tau, *ArhMold* 20, 1997, p. 65. fig. 28/5–9, fig. 29/1, 3, 30/11, p. 83, 88, nr. 486–491, 493.

⁵⁷ Alexandrescu, *op. cit.*, p. 29, fig. 44/1, 73/5; fig. 55/19, 73/7; fig. 52/5, 73/6.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 29, fig. 16/5, 73/4.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 29, fig. 33/16, 73/8.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 40, fig. 17/9; fig. 39/5; fig. 44/4; fig. 44/5; fig. 47/26; fig. 59/8.

⁶¹ *Ibidem*, p. 28–29, fig. 32/1; 44/7; 47/9–11; fig. 54/2; fig. 51/22; fig. 56/19–21; fig. 56/24; fig. 56/22, 23; fig. 53/10–14, fig. 53/15.

⁶² *Ibidem*, p. 22, fig. 29/2; fig. 33/12; fig. 50/8; fig. 57/13; fig. 52/4; fig. 36/3. Fibulele nu apar pe planșe.

Prezența fibulelor de tip tracic subvarianta IIIc, după tipologia propusă de V.V. Zirra⁶³, în C19M.13 și C10M.74 sugerează o datare a celor două morminte în prima jumătate a sec. III a. Chr. Prezența unei fibule de tip III 2 în C10M74 și piesele de tip III 3 a și III 3 b din C10M74 și C.19 M13, potrivit tipologiei propuse de D. Măndescu, ar indica datarea celor două morminte între jumătatea sec. IV până după mijlocul sec. III a.Chr.⁶⁴. Luând în considerare aceste limite cronologice putem propune o datare aproximativă a pieselor din C10M.74 și C19M.13 descoperite în prima jumătate a sec. III a.Chr, pentru celelalte două piese încadrarea cronologică ar putea fi între a doua jumătate a sec. IV–prima jumătate a sec. III a.Chr.

Pieptenul din Loc. 16 de la Căscioarele – „Șuvița Hotarului” (nr. cat. 6), datat de autor pe baza materialului ceramic în sec. II a.Chr., ar putea fi încadrat plecând de la forma sa, în sec. III a.Chr. Această datare cronologică se bazează pe inventarul ceramic al locuinței: fragmentul de vas clopot cu apucători⁶⁵ și toarta de amforă care pot fi datate în sec. III a.Chr.

Cele trei piese descoperite în așezarea de la Căscioarele – „D’aia parte” (nr. cat. 2–4) provin din nivele de locuire care se datează în sec. IV–III a.Chr. Ultimul pieptene de aici (nr. cat. 4) a fost găsit într-o locuință datată pe baza inventarului arheologic în prima jumătate a sec. III a.Chr., eventual începutul aceluiași secol⁶⁶.

În ceea ce privește piesele de la Poiana (nr. cat. 9–14, 23–24, 31), acestea provin din stratul II fără alte precizări, ceea ce a determinat datarea lor prin analogie cu pieptenii proveniți din contexte care pot fi datate cu precizie.

Luând în considerare doar piesele bine asigurate din punct de vedere stratigrafic și cronologic, se poate afirma că în intervalul cuprins între a doua jumătate a secolului IV a.Chr.–sec. III a.Chr., la N de Dunăre sunt răspândiți piepteni din corn și os, cu mâner de formă trapezoidală și corp aproximativ trapezoidal sau dreptunghiular, lucrați dintr-o singură placă. Originea acestor piese este probabil locală și nu de import, dată fiind forma pieselor și concentrarea descoperirilor la N Dunării. Descoperirile din mediul elenistic datate în sec. III–II a.Chr. sunt lucrate din trei plăci prinse cu nituri și sunt bilaterale. Un atelier de prelucrarea osului și cornului este posibil să fi existat la Poiana. De aici provine un mare număr de obiecte din os și corn dar și fragmente de corn neprelucrate. Piesa nr. 31 face o notă distinctă prin forma și decorul său care amintesc de modele celtice din Latène-ul târziu din Boemia. Un alt atelier este posibil să fi activat la Căscioarele, de unde provine un număr relativ însemnat de descoperiri iar un altul, de ce nu, în așezarea de la Zimnicea. Este posibilă circulația tipului I și în sec. II a.Chr. dacă piesa descoperită la Davideni se datează în sec. II a.Chr. Sigur este însă faptul că în sec. I a.Chr.–I p.Chr. tipul I dispare și sunt prezenți piepteni de formă trapezoidală. Este cazul pieselor de la Davideni (fig. 6/1,2), Popești (fig. 7/1), Sânsimion (fig. 7/4), Sighișoara – „Dealul Viilor” (fig. 8/1) și Sighișoara – „Wietenberg” (fig. 7/2,3;

⁶³ V.V. Zirra, *Dacia N.S.* 40–42, 1996–1998 (2000), p. 41–46, tab. 6.

⁶⁴ D. Măndescu, *SCIVA* 51, 2000, 1–2, p. 90

⁶⁵ Șirbu, Damian, Damian, Alexandrescu, Pandrea, Safta, Niculescu, *op. cit.*, p. 24, fig. 31/7.

⁶⁶ Șerbănescu, *op. cit.*, p. 37–38, pl. 40/2, 9, 11. În locuință au mai fost găsite: o fibulă de tip tracic cu corpul îngroșat, un picior de amforă de Thasos și o buză de amforă probabil de Thasos, databile la începutul sec. III a.Chr.

fig. 8/2). O singură piesă de acest tip, găsită la Popești în bordeiul B1 din nivelul I se datează sigur la începutul sec. I a.Chr. Toate celelalte descoperiri provin din strat și nu pot oferi indicii cronologice foarte sigure. Un indiciu cronologic relativ sigur ar putea fi dat de faptul că în așezarea de la Sighișoara – „Wietenberg” nu se cunosc materiale care să poată fi datate mai devreme de jumătatea sec. II a.Chr.⁶⁷,

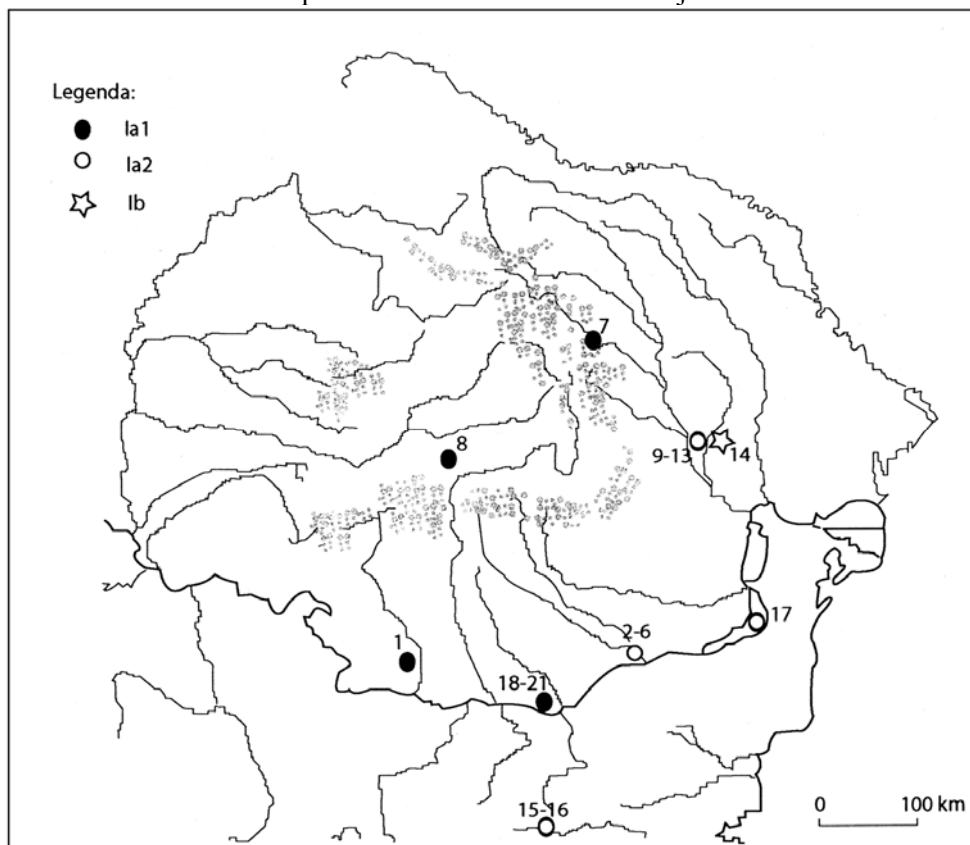

Fig. 11. Aria de răspândire a pieptenilor din corn și os de tip Ia și Ib.

ceea ce asigură o încadrare cronologică destul de sigură cel puțin pentru piesele de tip II descoperite în această așezare, această în situația în care pieptenii provin din așezare. Este posibil ca modificarea de modă să fi fost determinată de rolul pe care îl aveau aceste obiecte. Dimensiunile reduse, decorul bogat și perforația care apare la toate piesele de tip I și III ne determină să le considerăm ca având un scop strict ornamental. În schimb descoperirile de tip II au dimensiuni mai mari ceea ce ar face posibil ca acestea să fi avut și un scop utilitar nu strict ornamental. În sprijinul acestei ipoteze vin descoperiri din mediul scitic unde piesele de acest tip sunt

⁶⁷ Andrițoiu, Rustoiu, *op. cit.*, p. 123.

considerate de unii autori ca fiind obiecte de port, fiind utilizate la întreținerea părului și a bărbii⁶⁸. În schimb se pare că în mediul celtic astfel de descoperiri dar cu forme diferite, au avut un rol ornamental⁶⁹. Trebuie menționat faptul că piesele din mediul Latène târziu din Boemia, lucrate din bronz și corn au forme diferite.

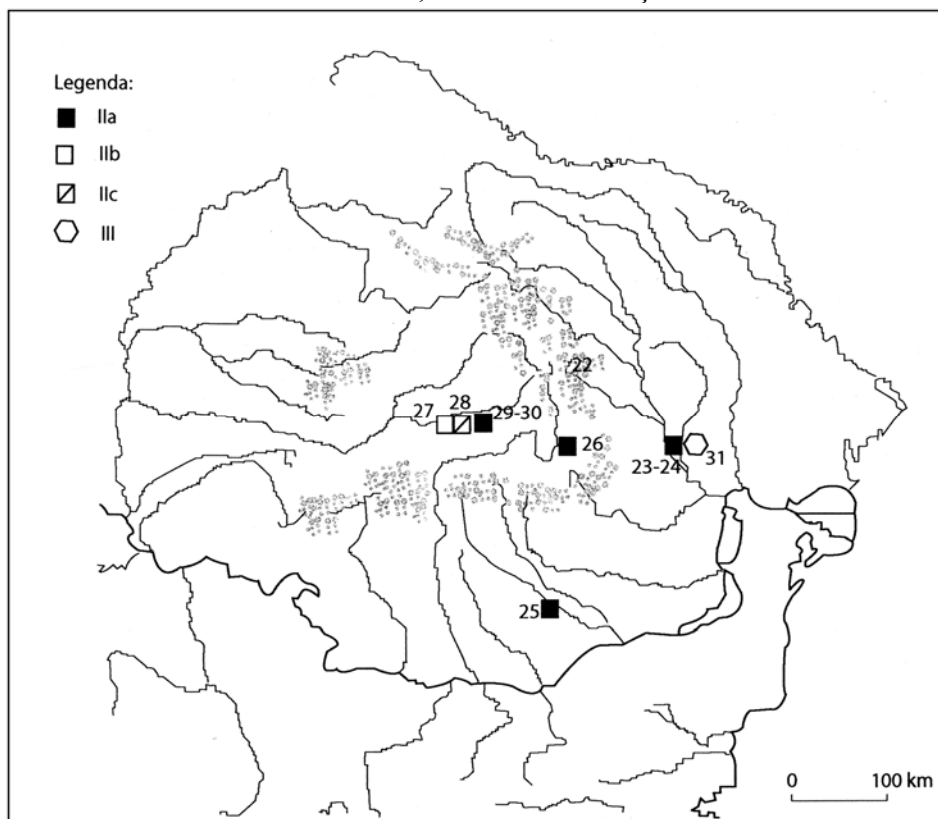

Fig. 12. Aria de răspândire a pieptenilor din corn și os de tip IIa IIb, Iic și tipul III.

CATALOGUL DESCOPERIRILOR

Piepteni de tip I

Bâzdâna, com. Calopăr, jud. Olt. Așezare.

1. Pieptene din os (?) fragmentar, cu mâner de formă trapezoidală și corp cu umeri arcuți. Se păstrează doi dinți. Este decorat pe o singură față. A fost găsit în S. 2/1998, în primul nivel getic (fig. 1/1), (tip **Ia1**).

Dimensiuni: î. = 4,7 cm., lat. = 3,3 cm.

⁶⁸ Düwel, *op. cit.*, p. 202, nota 53, cu bibliografie

⁶⁹ *Ibidem*, p. 202, cu bibliografie.

Datare: sec. IV–III a. Chr.

Inedit. Informație dr. V.V. Zirra⁷⁰.

Căscioarele – „D’ia parte”, jud. Călărași. Așezare.

2. Pieptene din os (?) întreg, mâner și corp de formă trapezoidală. Este decorat pe ambele fețe. A fost descoperit în nivelul I (fig. 3/1) (tip **Ia2**).

Dimensiuni: \hat{h} = 3,7 cm.

Datare: sec. IV a.Chr.

Bibliografie: D. Șerbănescu, *Contribuții arheologice la civilizația geto-dacilor din centrul Câmpiei Române*, teză doctorat, 1998, p. 29, 65, fig. 31/4.

3. Pieptene din os (?) întreg, mâner și corp de formă trapezoidală. Este decorat pe ambele fețe. Descoperit în apropierea zidului din adobe, din nivelul II (fig. 3/2) (tip **Ia2**).

Dimensiuni: \hat{h} = 3,5 cm.

Datare: sec. IV a.Chr.

Bibliografie: *Ibidem*, p. 34, 65, fig. 38/2.

4. Pieptene din os (?) întreg, mâner și corp de formă trapezoidală. Este decorat pe ambele fețe. Descoperit pe podeaua locuinței sanctuar 4/2 din niv. III (fig. 3/3) (tip **Ia2**).

Dimensiuni: \hat{h} = 4,6 cm.

Datare: prima jumătate a sec. III a.Chr.

Bibliografie: *Ibidem*, p. 37, 65, fig. 40/1.

Căscioarele – „Șuvița Hotarului”, jud. Călărași. Așezare.

5. Fragment pieptene din os (?). Se păstrează mânerul de formă trapezoidală și o parte din corp. Este decorat pe ambele fețe. Descoperit pe podeaua locuinței nr. 22 (fig. 4/1) (tip **Ia2**).

Dimensiuni: \hat{h} păstrată = 3 cm.

Datare: al patrulea sfert al sec. III a.Chr.

Bibliografie: V. Sîrbu, P. Damian, O. Damian, E. Alexandrescu, S. Pandrea, E. Safta, A. Niculescu, *Așezări din zona Căscioarele–Greaca–Prundu. Mileniile I î.H–I d.H.*, Brăila, 1993, p. 25, fig. 88/7.

6. Pieptene din os (?), fragmentar, cu mâner trapezoidal și corp cu umerii arcuiți. Este decorat pe ambele fețe. Se păstrează 5 dinți, probabil a avut 23 dinți. Descoperit în Loc. 16, datată de autor în sec. II a.Chr. (fig. 4/2) (tip **Ia2**).

Dimensiuni: \hat{h} = 5,6 cm, lăț. = 3,6 cm.

Bibliografie: *Ibidem*, p. 24, fig. 88/8.

Davideni, com. Țibucani, jud. Neamț. Așezare cu materiale getice și bastarne sec. II–I a.Chr., sec. V–VIII p.Chr.

7. Pieptene din os (?) întreg, mâner treflat. Este decorat cu grupuri de cercuri incizate probabil dispuse pe o singură suprafață. Provine din nivelul de locuire databil în sec. V–VI p.Chr. (fig. 1/9) (tip **Ia1**).

Dimensiuni: \hat{h} = 5,3 cm, lăț. = 4,2 – 4,5 cm.

⁷⁰ Mulțumesc dr. V.V. Zirra pentru că mi-a cedat piesa și schița piesei spre publicare.

Bibliografie: I. Mitrea, *Carpica* 29, 2000, p. 31, p.35, fig. 1/9; idem, *MemAntiq* 19, 1994, p. 28; idem, *Carpica* 29, 2000, p. 31, p. 35, fig. 35/4; idem, *Comunități sătești de la est de Carpați în epoca migrațiilor. Așezarea de la Davideni din sec. V–VIII*, Piatra Neamț, 2001, p. 199, p. 139, fig. 67/1; M. Babeș, *Die Poienesti–Lukaševka-Kultur*, Bonn, 1993, p. 197–198.

Ocna Sibiului, jud. Sibiu. Condiții de descoperire necunoscute.

8. Pieptene din os (?) întreg, cu mâner, decorul incizat este dispus pe o singură față. În manuscrisul *Repertoriul arheologic al României*, aflat la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” este amintită descoperirea unui pieptene din os la Ruși, jud. Sibiu (fig. 1/2) (tip **Ia1**).

Dimensiuni: î. = 5,2 cm, lat. = 5,4 cm.

Muzeul Brukenthal Sibiu.

Bibliografie: V.Pârvan, *Getica. O protoistorie a Daciei*, București, 1926, p. 529, fig. 365, „găsit la Apus de Ocna Sibiului lângă Reussen”.

Poiana, com. Nicorești, jud. Galați. Așezare.

9. Pieptene din corn, întreg. Mânerul are formă trapezoidală, cu latura mare ușor arcuită. Decorul este identic pe ambele fețe. Are 14 dinți. Piesa a fost găsită în nivelul Poiana II împreună cu: „o fibulă cu protuberanțe pe arc, vârfuri de săgeți de tip scitic și fibulă de bronz imperială”⁷¹ (fig. 2/1) (tip **Ia2**).

Dimensiuni: î. = 4,5 cm, lat. = 2,8–3 cm.

MNIR, nr. inv. 16388.

Bibliografie: R. și Ecaterina Vulpe, *SCIV* 3, 1952, p. 198, p. 204, fig. 19/3; Carnet R. Vulpe, p. 118; *I Daci*, Milano, 1998, p. 690, nr. 617.

10. Pieptene din os, fragmentar, cu mâner trapezoidal. Decorul este identic pe ambele suprafețe. Se păstrează 13 dinți. Descoperit în nivelul Poiana II (fig. 2/2) (tip **Ia2**).

Dimensiuni: î. = 4,2 cm, lat. = 3 cm.

MNIR, nr. inv. 16382.

Inedit. Informație din carnetul de săpături R. Vulpe, Poiana, 1950.

11. Pieptene din placă din corn, cu mâner trapezoidal. Este decorat pe ambele fețe. Descoperit în nivelul Poiana II (fig. 2/3) (tip **Ia2**).

Dimensiuni: î. = 5,3 cm, lat. = 3,8 cm.

MNIR, nr. inv. 16384.

Bibliografie: *I Daci*, Milano, 1998, p. 290, nr. 618.

12. Pieptene din placă de corn, fragmentar. Se păstrează mânerul de formă trapezoidală și o parte din corp. Decor identic pe ambele fețe. Se păstrează 14 dinți (fig. 4/3) (tip **Ia2**).

Dimensiuni: î. păstrată = 3,1 cm, lat. păstrată = 2,7 cm.

MNIR, nr. inv. 16.386.

Inedit. Informație din carnetul de săpături R. Vulpe, Poiana 1950.

⁷¹ Carnet R. Vulpe, p. 118. Mulțumesc acad. prof. dr. A. Vulpe pentru amabilitatea de a-mi permite lectura carnetelor de șantier de la Poiana.

13. Pieptene din corn, cu mâner, fragmentar. Este decorat pe ambele fețe. Lipsește partea inferioară a dinților. Avea 22 dinți (fig. 5/1) (tip **Ia2**).

Dimensiuni: î. = 3,8 cm.

MNIR, nr. inv. 16387.

Inedit. *Ibidem*.

14. Pieptene de os (?) fragmentar, cu mânerul format din doi lobi. Este decorat probabil pe o singură față (fig. 1/7) (tip **Ib**).

Dimensiuni: î. = 4,9 cm, lat. = 3,9 cm.

În fosta colecție M. Dimitriu (Tecuci).

Bibliografie: R. și Ecaterina Vulpe, *Dacia* 3–4, 1927–1932, nr. 17, p. 343, fig. 126/6.

Seuthopolis, Bulgaria. Așezare medievală.

15. Pieptene din os (?) fragmentar, cu mâner de formă trapezoidală. Este decorat probabil pe o singură față. Se păstrează mânerul și o parte din corp (fig. 5/2) (tip **Ia2**).

Dimensiuni: î. păstrată = 3,8 cm, lat. păstrată = 2,5 cm.

Datare: sec. IV–III a.Chr. Autoarea îl datează în epoca medievală.

Bibliografie: I. Čangova, *Srednevekovnoto selište nad trakiskija grad Sevtopolis, XI–XIV vek*, Sofia, 1972, fig. 84a.

16. Pieptene din os (?) fragmentar, cu mâner de formă trapezoidală. Este decorat probabil pe o singură față. Se păstrează mânerul și o parte din corp (fig. 5/3) (tip **Ia2**).

Dimensiuni: î. păstrată = 3,9 cm, lat. păstrată = 4,2 cm.

Datare: sec. IV–III a.Chr. Čangova îl datează în epoca medievală.

Bibliografie: *Ibidem*, fig. 84a.

Stelnica, jud. Ialomița. Necropolă getică.

17. Pieptene de corn fragmentar, cu mâner. Este curbat pe orizontală și pe verticală. Lipsește o parte din corp și dinți. Este decorat pe o singură față. Descoperit în M. 236, mormânt de incinerare cu urnă (fig. 5/4) (tip **Ia2**).

Dimensiuni: î. păstrată = 2,9 cm, lat. păstrată = 2,7 cm.

Datare: sfârșitul sec. IV a.Chr.

Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, neinventariat.

Inedit. Informație dr. N. Conovici, carnetele de șantier, Stelnica – „Grădiștea Mare”, 2000.

Zimnicea, jud. Teleorman. Necropolă

18. Pieptene de os (?) fragmentar, cu mâner de formă trapezoidală. Corp cu umeri arcuiți și marcați cu câte o proeminență. Fără decor. Provine din C10M.90, mormânt de adolescentă sau adult de sex feminin (fig. 1/3) (tip **Ia1**).

Dimensiuni: î. păstrată = 3,5 cm.

Datare: sec. IV–III a.Chr.

Bibliografie: A.D. Alexandrescu, *Dacia N.S.* 24, 1980, p. 29, fig. 44/1, fig. 73/5.

19. Pieptene de os (?) fragmentar, cu mâner trapezoidal și corp cu umerii arcuiți. Este decorat pe ambele fețe. Dinții lipsesc. Descoperit în C19M.13, mormânt adult sex feminin (fig. 1/4) (tip **Ia1**).

Dimensiuni: î. păstrată = 4,4 cm

Datare: prima jumătate a sec. III a.Chr.

Bibliografie: *Ibidem*, p. 40, fig. 44/4.

20. Fragment pieptene din os (?). Este decorat pe o singură față. Provine din C10M.74, mormânt de adolescentă sau infans II (fig. 1/6) (tip **Ia1**).

Dimensiuni: î. păstrată = 2,8 cm.

Datare: prima jumătate a sec. III a.Chr.

Bibliografie: *Ibidem*, p. 29, fig. 44/3.

21. Pieptene de os (?) fragmentar, cu mâner de formă trapezoidală. Este decorat pe o singură față. Pe umeri are două proeminențe care fac trecerea spre corpul piesei. Provine din C3M2 (fig. 1/5) (tip **Ia1**).

Dimensiuni: î. păstrată = 3,3 cm

Datare: sec. IV a.Chr.

Bibliografie: *Ibidem*, p. 22, fig. 44/2.

Piepteni de tip II

Delnița, jud. Harghita. Așezare

22. Fragment de pieptene din os (?), se păstrează o parte din corp și dinți (fig. 8/3).

Dimensiuni: î. păstrată = 2,7 cm, lat. păstrată = 3,5 cm

Datare: Din zonă au fost adunate fragmente ceramice datate în sec. I a.Chr.

Bibliografie: P. János, D. Kovács, *StMatTârgu Mureș* 3, 1962, p. 47, fig. 19/105; A. Bató, M. Bărbulescu, V. Gavruc, E. Chirilă, I.H. Crișan, V. Crișan, V. Vasiliev, *Repertoriul arheologic al județului Harghita*, Monografiile arheologice II, Sf. Gheorghe, 2000, p. 172.

Poiana, com. Nicorești, jud. Galați. Așezare

23. Pieptene din corn de formă trapezoidală, perforat într-o parte. Decor identic pe ambele fețe. Are 38 dinți. Provine din nivelul II (fig. 6/1) (tip **IIa**).

Dimensiuni: î. = 3,9 cm, lat. părții superioare = 3, lat. părții inferioare = 7,8 cm.

MNIR, nr. inv. 16385.

Bibliografie: R. și Ecaterina Vulpe, *SCIV* 2, 1951, 1, p. 210, fig. 26/1.

24. Pieptene de os fragmentar. Este lucrat din placă subțire, de secțiune triunghiulară, de formă trapezoidală. Fără decor. Descoperit în sector P. secțiunea H, -2,75 m (fig. 6/2) (tip **IIa**).

Dimensiuni: î. = 4,9 cm.

Datare: sec. I a. Chr–I p.Chr.

Muzeul Tecuci, nr. inv. 967.

Bibliografie: S. Teodor, M. Nicu, S. Țau, *ArhMold* 20, 1997, p. 20. fig. 27/8, p. 83, nr. 480.

Popești jud. Giurgiu. Așezare

25. Pieptene din corn (?) fragmentar, de formă trapezoidală. Decorat doar pe o față. Lipsesc o parte din dinți. A fost descoperit în bordeiul B1, lângă vatra 6/1989, din nivelul I/II (fig. 7/1) (tip **IIa**)⁷².

Dimensiuni: î. = 5,2 cm, lat. părții superioare = 4,5 cm, lat. părții inferioare = 7 cm

Datare: începutul sec. I a.Chr.

Inedit. Informație dr. A. Stoia⁷³.

Sânsimion, jud. Harghita. Așezare în punctul „Cariera de nisip”.

26. Pieptene din corn fragmentar, de formă trapezoidală. Este decorat pe o singură față. Se păstrează 17 dinți (fig. 7/4) (tip **IIa**).

Dimensiuni: î. = 5,3 cm, lat. max. = 5,4 cm.

Datare: sec. I a.Chr.–I p.Chr.

Muzeul Miercurea Ciuc, nr. inv. 4326.

Bibliografie: C. Beldiman, *SCIIVA* 41, 1990, 1, p. 111, fig.1; V. Crișan, *Dacii din estul Transilvaniei*, Sf. Gheorghe, 2000, p. 137, pl. 109/1.

Sighișoara – „Dealul Viilor”, jud. Mureș. Așezare

27. Pieptene lucrat din placă de corn ușor curbată, de formă trapezoidală. Decorat pe o singură față. Dinții (28) sunt ruși (fig. 8/1) (tip **IIb**).

Dimensiuni: î. = 7,2 cm, lat. părții superioare = 4,5 cm, lat. părții inferioare = 7,2 cm.

Datare: sec. I a.Chr.–I p.Chr.

Muzeul Sighișoara, neinventariat.

Bibliografie: Beldiman, *op.cit.*, p. 112, fig. 2.

Sighișoara – „Wietenberg”, jud. Mureș. Așezare

28. Pieptene de os (?) fragmentar, de formă pentagonală. Decorat pe o singură față (fig. 8/2) (tip **IIc**).

Dimensiuni: î. = 6,3 cm, lat. părții superioare = 3,5 cm, lat. părții inferioare = 5,1 cm.

Datare: I a.Chr.

Nu apare în registrul de inventar al Muzeului din Sighișoara.

Bibliografie: K. Horedt, C. Seraphin, *Die prähistorische Ansiedlung auf dem Wietenberg bei Sighișoara-Schässburg*, Bonn, 1971, p. 44, pl. 64/35.

29. Pieptene de os (?) fragmentar, formă trapezoidală. Decorat pe o singură față. Se păstrează 3 dinți (fig. 7/2) (tip **IIa**).

Dimensiuni: î. = 5,3 cm, lat. părții superioare = 3,5 cm, lat. părții inferioare = 7 cm.

Datare: sec. I a. Chr.

Muzeul Sighișoara, nr. inv. 239a. În registrul de inventar al muzeului este menționată achiziționarea piesei și nu descoperirea ei în săpătură. Probabil piesa a fost descoperită în zona așezării și a fost considerată ca provenind din așezare.

Bibliografie: *Ibidem*, p. 44, pl. 64/36.

⁷² Piesa s-a pierdut.

⁷³ Mulțumesc dr. A. Stoia pentru că mi-a cedat piesa pentru publicare și pentru informațiile oferite.

30. Pieptene din os (?) fragmentar, de formă trapezoidală. Decorat pe o singură față (fig. 7/3) (tip **IIa**).

Dimensiuni: \hat{h} = 5,3 cm, lat. părții superioare = 4,7 cm, lat. părții inferioare = 7,8 cm

Datare: sec. I a.Chr.

Muzeul Sighișoara, nr. inv. 239b. În registrul de inventar al muzeului se precizează faptul că piesa este descoperire întâmplătoare.

Bibliografie: *Ibidem*, p. 44, pl. 64/38 .

Piepteni de tip III

Poiana, com. Nicorești, jud. Galați

31. Pieptene din corn de formă semicirculară. Decorat pe singură față. Are 21 de dinți, păstrați fragmentar. Provine din nivelul II (fig. 9/1).

Dimensiuni: \hat{h} = 3,5 cm.

MNIR, nr. inv. 16383

Bibliografie: R. și Ecaterina Vulpe, SCIV 2, 1951, 1, p. 210, fig. 26/2; *I Daci*, Milano, 1997, nr. 616, p. 290.

ANTLER AND BONE COMBS FROM THE 4TH CENTURY BC TO THE 1ST CENTURY AD. AT THE LOWER DANUBE

ABSTRACT

The article brings into discussion a series of less-known objects from the Late Iron Age. They are the 31 combs, made from a single piece of antler or bone. The objects belong to a wide interval of time (late 4th century BC–early 1st century AD). Morphologically, they can be classified in the following categories: **I** Combs with handles, originating from the second half of the 4th century BC–3rd century BC. and perhaps 2nd century BC; **II** Trapezoid shaped combs - dating from the 1st century BC–1st century AD; **III** Pierced comb.

Type I combs are concentrated in the southern and south-eastern part of Romania, while type II combs are found mainly in the south-east of Transylvania. Given the fairly large concentration of findings north of the Danube, and the fact that such objects appear in many other sites, it is assumed that these combs are of local origin. Some shapes such as an item from Poiana (fig. 9/1, type III) suggest some Celtic influences; his shape is close to some bronze combs from Stradonice and from the Elba area. Another item from Poiana (fig. 1/7) is close to one from the early sarmatic necropolis from Starye Kiiški (Russia) (fig. 1/8).

EXPLANATION OF THE FIGURES

Fig. 1. Antler and bone combs: 1 Bâzdâna (after drawing V.V. Zirra); 2 Ocna Sibiului (after V. Pârvan); 3–6 Zimnicea (after A.D. Alexandrescu); 7 Poiana (after R. and Ecaterina Vulpe); 8 Starye Kiiški (after A.I. Meliukova, no scale); 9 Davideni (after I. Mitrea).

Fig. 2. Antler and bone combs: 1–3 Poiana.

Fig. 3. Bone combs: 1–3 Căscioarele – „D’iaia parte” (after D. Șerbănescu, approx. scale 1/1).

Fig. 4. Antler and bone combs: 1–2 Căscioarele (after V. Sirbu); 3 Poiana.

Fig. 5. Antler and bone combs: 1 Poiana; 2–3 Seuthopolis (after I. Čangova); 4 Stelnica – „Grădiștea Mare”.

Fig. 6. Antler and bone combs: 1–2 Poiana (nr. 2 after S. Teodor, M. Nicu, S. Țau); 3 Stradonice (after S. Thomas) bronze comb.

Fig. 7. Antler and bone combs: 1 Popești (drawing A. Stoia); 2–3 Sighișoara – „Wietenberg”; 4 Sânsimion (after C. Beldiman).

Fig. 8. Antler and bone combs: 1 Sighișoara – „Dealul Viilor” (drawing D. Spânu); 2 Sighișoara – „Wietenberg” (after C. Seraphim, K. Horedt); 3 Delnița (after P. János, D. Kovács).

Fig. 9. Antler comb: 1 Poiana; bronze combs: 2 Tvršice; 3, 5, 7, 8 Stradonice; 4 Glogau; 6 Fohrde (after S. Thomas).

Fig. 10. Stelnica – „Grădiștea Mare” Grave 236: 1 pottery; 2 marine shell; 3 bone tube; 4 bronze fragments; 5 bronze application; 6–13 glass beads.

Fig. 11. Map of bone and antler combs: the type Ia and Ib.

Fig. 12. Map of bone and antler combs: the type IIa, IIb, IIc and III.